

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІ, ПОЛІТОЛОГІ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

**БОЯН-ГЛАДКА
СВІТЛАНА ПЕТРІВНА**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ
З КУРСУ «МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ»**

(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять,
індивідуальна робота, самостійна робота)

для здобувачів вищої освіти
спеціальності 032 «Історія та археологія»
освітня програма 032 «Історія та археологія»
першого (бакалаврського) рівня

Івано-Франківськ
2025

Боян-Гладка С.П. **Навчально-методичні рекомендації з курсу «Матеріальна культура українців Карпатського регіону»** (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять, індивідуальна робота та самостійна робота): для здобувачів вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія» освітня програма «Історія та археологія» першого (бакалаврського) рівня. Івано-Франківськ, 2025. 54 с.

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології Львівського національного університету імені Івана Франка

Стеблій Наталія Ярославівна

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Солонець Ірина Федорівна

Навчально-методичні рекомендації з курсу «Матеріальна культура українців Карпатського регіону» розроблений згідно вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу для здобувачів вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія» освітня програма 032 «Історія та археологія» першого (бакалаврського) рівня і включає: опис навчальної дисципліни, робочу програму з курсу, анотація лекційного курсу, плани семінарських занять, методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи, індивідуальні завдання, модульний контроль, шкалу підсумкових модульних оцінок, рекомендовану навчальну та спеціальну літературу до вивчення навчальної дисципліни. Навчально-методичні рекомендації адресовані студентам спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і його структура враховує специфіку викладання «Матеріальна культура українців Карпатського регіону» у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації.

Навчальний курсу «Матеріальна культура українців Карпатського регіону» покликаний навчити майбутніх істориків ознайомити і закріпити знання з традиційної матеріальної культури українців Карпатського регіону: лемків, бойків, гуцулів, долинян, покутян.

*Рекомендовано до друку кафедрою етнології і археології
Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
протокол № 2 від 29.09.2025 року*

*Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету історії,
політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
протокол № 2 від 29.09.2025 року*

©Боян-Гладка С.П.,2025 рік
© Карпатський національний
університет імені Василя
Стефаника, 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	9
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	11
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ.....	13
ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	14
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	20
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	21
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	23

ВСТУП

Навчальна дисципліна **“Матеріальна культура українців Карпат”** передбачає формування теоретичних знань і практичних навиків з дослідження матеріальної культури українців Карпат в руслі сучасних теоретичних підходів історичної науки; ґрунтовне вивчення студентами основних етапів та різноманітних аспектів матеріальної культури українців Карпатського регіону, її історичних форм та здобутків, матеріальних цінностей, що творились українським народом. Вивчення запропонованого курсу збагатить студентів необхідними для сучасного фахівця загальнокультурними знаннями, забезпечить сприйняття цілісності культурного простору, сприятиме формуванню національної свідомості. Вивчення курсу в своїй основі джерел та історіографії, спрямований на пізнання та відродження традиційної культури, що налічує сотні років. Матимете змогу скласти найповніше уявлення про матеріальну культуру нашого народу, її елементів – архітектури, шляхів сполучення, транспорту, одягу, кухні, що сягають тисячоліть. Матеріальні цінності предків – це гідне наслідування нинішнім поколінням. Суттєве значення для оволодіння курсом має практичне ознайомлення із особливостями української матеріальної культури, які зібрані в музеях, скансенах, картинних галереях, театральних виставах.

Детальне і всебічне дослідження матеріальної культури українського народу не можливе без вивчення традицій кожного етнографічного району зокрема, в тому числі і Карпат. Під впливом особливих природно-географічних та соціально-економічних умов матеріальна культура цього краю зберегла свою автентичність, в тому числі й окремі риси староукраїнської культури. З іншого боку, населення Карпат, перебуваючи у контактах з центральноєвропейськими та балканськими етносами (поляками, словаками, чехами, румунами, сербами та ін.), сприйняло європейські впливи і це в свою чергу впливало на їхню культуру.

З другої половини ХХ ст. культура і побут населення Карпат піддавалася насильній русифікації. Починаючи з 90-х років минулого століття до цього процесу через засоби масової інформації та особисті контакти долучилися західноєвропейська та американська культури. Етнологи, культурологи, мовознавці з тривогою відмічають цю надмірну іноваційність, коли без будь-яких причин відкидаються цілі пласти традиційної культури як анахронізми, а їх місце займають блоки іноземних культур. З цієї точки зору, вивчення духовної культури населення Карпат дозволить не тільки зайвий раз звернути увагу на проблему збереженості власної ідентичності, а й сприятиме вихованню у студентів почуттів патріотизму і любові до рідного краю, його культурної спадщини.

Мета курсу – вивчення традицій кожного етнографічного району зокрема, Карпат під впливом особливих природно-географічних та соціально-економічних умов, дослідження збереженої автентичності, в тому числі й окремих рис староукраїнської культури. З другої половини ХХ ст. культура і побут населення Карпат піддавалася насильній русифікації. Починаючи з 90-х років минулого століття до цього процесу через засоби масової інформації та

особисті контакти долучилися західноєвропейська та американська культури. Етнологи, культурологи, мовознавці з тривогою відмічають цю надмірну іноваційність, коли без будь-яких причин відкидаються цілі пласти традиційної культури як анахронізми, а їх місце займають блоки іноземних культур. З цієї точки зору, вивчення духовної культури населення Карпат дозволить не тільки зайвий раз звернути увагу на проблему збереженості власної ідентичності, а й сприятиме вихованню у студентів почуттів патріотизму і любові до рідного краю, його культурної спадщини.

Завдання:

- подати студентам системний виклад матеріалу курсу „Матеріальна культура населення Карпат”;
- розкрити базові складові матеріальної культури бойків, гуцулів, лемків, покутян та опілян;
- сприяти безпосередньому контакту студентів з традиційно-побутовою культурою і її носіями з метою всестороннього аналізу різних аспектів їхнього життя у світлі сучасних досягнень етнології.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні закономірності розвитку матеріальної культури населення Карпат;
- особливості архітектурних типів населення краю;
- особливості традиційного одягу та кухні гуцулів, бойків, опілян та покутян;
- сучасний стан вивчення матеріальної культури населення Карпат.

вміти:

- аналізувати джерела та праці видатних дослідників Прикарпаття;
- користуватися адміністративною картою України, позначати основні центри та територіальні межі проживання різних етнографічних груп;
- дати порівняльну характеристику матеріальної культури бойків, гуцулів, опілян, покутян та ін.;
- використовувати здобуті знання на практиці при створенні етнографічних краєзнавчих музеїв.

У результаті вивчення курсу „Матеріальна культура українців Карпат” студент має набути таких **компетентностей**:

- виявлення основних закономірностей розвитку матеріальної культури населення Карпат;
- з'ясування особливості формування поселень і жител населення Карпат;
- сутності та закономірностей розвитку традиційної архітектури гуцулів, бойків, опілян та покутян;
- вивчення особливостей традиційної їжі і одягу населення краю;
- дослідження сучасного стану матеріальної культури населення Карпат;
- знання основних методів етнології, ознайомлення із специфікою методики збору польових етнологічних матеріалів, яка охоплює спостереження, усне опитування, письмове опитування (анкетування), інтерв'ю;
- володіння методикою етнологічних досліджень, що охоплює методи

аналізу: порівняльно-історичний, типологічний, комплексний, компонентний (системний), реконструктивний;

- виявлення основних факторів, етнічних, культурних, соціальних та політичних цінностей, що спричиняють окремий культурний і політичний процес, їх історичну ретроспективу;

- конкретне та предметне висвітлення суті питання чи проблеми під час викладання;

- пошук найбільш оптимальних та ефективних методів подачі інформації, фактологічних матеріалів відповідно до проблеми, що вивчається.

Програма курсу «Матеріальна культура українців Карпатського регіону» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентом, вноситься на самостійне опрацювання. Основними формами контроль самостійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольної роботи, написання рефератів.

Курс розроблено із врахуванням новітніх досліджень традиційних обрядів та звичаїв духовної культури українців Карпатського регіону. Оволодіння теоретичними основами курсу має неабияке значення для підготовки сучасного висококваліфікованого наукового працівника.

Даний методичний посібник включає:

- основні теми лекційних і практичних занять;
- теми рефератів (презентацій), рекомендованих для написання;
- критерії оцінювання знань студентів;
- основні теми самостійної роботи студентів;
- список рекомендованої літератури;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету.

Основні теми лекційних і практичних занять для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять студентами подається базовий теоретичний матеріал з курсу «Матеріальна культура українців Карпатського регіону». Практичні заняття можуть проходити у формі диспутів, колоквиуму, доповідей із повідомленням.

Система оцінювання знань студентів передбачає поточний контроль знань, контроль роботи та індивідуальне завдання.

Список рекомендованої літератури включає обов'язковий перелік, а також дозволить краще засвоїти матеріал курсу.

Перелік основних термінів допомагає студентам оволодіти понятійно-категоріальним апаратом курсу.

Структура навчальної дисципліни
Денна (заочна) форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Особливості традиційних поселень, архітектури і транспорту українців Карпат												
Тема 1. Вступ. Матеріальна культура українців: методологія, джерела та історіографія. Типологічна характеристика українських поселень і жителів у Карпатському регіоні	10	2	2			6	10	2				8
Тема 2. Етнографічне районування Карпатського регіону	8		2			6	8					8
Тема 3. Сакральна архітектура українців	10	2	2			6	10		2			8
Тема 4. Пам'ятки оборонної архітектури України	10	2	2			6	10					10
Тема 5. Транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону	10	2	2			6	10					10
Разом за	48	8	10			30	48	2	2			44

змістовим модулем 1												
Змістовий модуль 2. Особливості традиційного одягу, їжі та промислів українців Карпат												
Тема 6. Традиційний одяг	14	2	2			10	14	2				12
Тема 7. Українська традиційна їжа	14	2	2			10	14		2			12
Тема 8. Традиційні промисли і ремесла	14		4			10	14					14
Разом за змістовим модулем 2	42	4	8			30	42	2	2			38
Усього годин	90	12	18			60	90	4	4			62
Модуль 2												
ІНДЗ Захист проєкту												
Усього годин												

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Змістовий модуль 1. Особливості традиційних поселень, архітектури і транспорту українців Карпат

Тема 1. Вступ. Матеріальна культура українців: методологія, джерела та історіографія. Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні (лекція, 12 год.)

Матеріальна культура українців: методологія, джерела та історіографія. Демографічна ситуація та її вплив на сільське розселення. Історико-етнографічна картина поселень українських Карпат. Форми і типи сільських поселень. Народне житло. Хата і господарські будівлі. Селянський двір. Символіка поселення. Житло в духовному світі селянина. Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії. Типи і форми сільських поселень. Типи народних жител. Двір і господарський будівлі: типи дворів, господарські будівлі двору. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хати. Оздоблення. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла. Традиційні поселення українців Карпат: система, типи і види. Традиційні житла українців Карпат: особливості будівництва, типи, види житла, значення та символіка.

Тема 2. Сакральна архітектура українців (лекція, 2 год.)

Поняття, сутність і генеза сакральної архітектури. Стан наукового дослідження сакральної архітектури. Сакральна архітектура Давньоруського періоду. Церковне будівництво в Україні в добу ренесансу і бароко (XV – XVIII ст.). Сакральна архітектура XIX – XX ст. в Україні. Сакральна цінність малих архітектурних релігійних форм. Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат. Сакральна архітектура Гуцульщини. Сакральна архітектура Бойківщини.

Тема 4. Пам'ятки оборонної архітектури України (лекція, 2 год.)

Стан наукового дослідження замків і фортець України. Класифікація оборонних споруд України. Видатні пам'ятки фортифікаційного зодчества. Архітектурні пам'ятки Карпатського регіону. Фортеці та замки, ратуші та садиби на території Українських Карпат. Плани населених пунктів та архітектурних споруд. Видатні українські архітектори.

Тема 5. Традиційні транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону (лекція 2 год.)

Шляхи сполучення. Водний транспорт. Сухопутний транспорт. Традиційний транспорт українців Карпат. Санний і колісний транспорт у бойків, лемків, гуцулів.

Змістовий модуль 2. Особливості традиційного одягу, їжі та промислів українців Карпат

Тема 6. Традиційний одяг (лекція, 2 год.)

Народне розуміння одягу, його функції та значення. Традиційне вбрання Українців Карпат. Традиційний одяг Північних районів України. Традиційне вбрання Центрально-Східної і Південної України. Традиційне одяг українців Карпат. Натільний та поясний одяг. Плечовий одяг. Взуття. Головні убори чоловіків, жінок і дівчат. Символічне значення волосся. Прикраси та засоби гігієни

Тема 7. Українська традиційна їжа (лекція, 2 год.)

Історія української традиційної їжі. Витоки і традиції української кухні. Регіональні особливості харчування українців. Заготівля і виробництво продуктів харчування в селянському господарстві. Режим харчування в селянській сім'ї. Щоденна їжа та їх приготування. Рецепти. Святкові страви. Їжа в сімейних обрядах. Рецепти. Сучасне повсякденне харчування. Їжа в сучасних святах і обрядах. Рецепти.

Тема 8. Традиційні промисли і ремесла (лекція, 2 год.)

Особливості виникнення на теренах Українських Карпат. Солеварна і нафтова промисловість. Деревообробні промисли. Обробка шкіри. Ковальство. Обробка металів. Бджільництво і рільництво.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні (семінарське заняття, 2 год.)

Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії. Типи і форми сільських поселень. Типи народних жител. Двір і господарський будівлі: типи дворів, господарські будівлі двору. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хати. Оздоблення. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла. Традиційні поселення українців Карпат: система, типи і види. Традиційні житла українців Карпат: особливості будівництва, типи, види житла, значення та символіка.

Тема 2. Сакральна архітектура українців (семінарське заняття, 2 год.)

Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат. Сакральна архітектура Гуцульщини. Сакральна архітектура Бойківщини.

Тема 3. Пам'ятки оборонної архітектури України (семінарське заняття, 2 год.)

Архітектурні пам'ятки Карпатського регіону. Фортеці та замки, ратуші та садиби на території Українських Карпат. Плани населених пунктів та архітектурних споруд. Видатні українські архітектори.

Тема 4. Традиційні транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону (семінарське заняття, 2 год.)

Шляхи сполучення. Водний транспорт. Сухопутний транспорт. Традиційний транспорт українців Карпат. Санний і колісний транспорт у бойків, лемків, гуцулів.

Тема 5. Традиційний одяг українців Карпат (семінарське заняття, 2 год.)

Традиційне одяг українців Карпат. Натільний та поясний одяг. Плечовий одяг. Взуття. Головні убори чоловіків, жінок і дівчат. Символічне значення волосся. Прикраси та засоби гігієни.

Тема 6. Українська традиційна їжа українців Карпат (семінарське заняття, 2 год.)

Регіональні особливості харчування українців. Заготівля і виробництво продуктів харчування в селянському господарстві. Режим харчування в селянській сім'ї. Щоденна їжа та їх приготування. Рецепти. Святкові страви. Їжа в сімейних обрядах. Рецепти. Сучасне повсякденне харчування. Їжа в сучасних святах і обрядах. Рецепти.

Тема 7. Традиційні промисли і ремесла українців Карпат (семінарське заняття, 2 год.)

Особливості виникнення на теренах Українських Карпат. Солеварна і нафтова промисловість. Деревообробні промисли. Обробка шкіри. Ковальство. Обробка металів. Бджільництво і рільництво.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Форми і типи сільських поселень в Карпатському регіоні.
2. Народне житло українців, їх типи.
3. Хата і господарські будівлі в українських Карпатах.
4. Селянський двір українців, їх типи.
5. Символіка поселення в Україні.
6. Житло в духовному світі селянина.
7. Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії.
8. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хат. Порівняльна характеристика. Оздоблення.
9. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла.
10. Сакральна архітектура українців.
11. Поняття, сутність і генеза сакральної архітектури.
12. Стан наукового дослідження сакральної архітектури.
13. Сакральна архітектура Давньоруського періоду.
14. Церковне будівництво в Україні в добу ренесансу і бароко (XV – XVIII ст.).
15. Сакральна архітектура XIX – XX ст. в Україні.
16. Сакральна цінність малих архітектурних релігійних форм.
17. Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат.
18. Сакральна архітектура Гуцульщини.
19. Сакральна архітектура Бойківщини.
20. Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні .
21. Демографічна ситуація та її вплив на сільське розселення в Карпатах.
22. Історико-етнографічна картина поселень українських Карпат.
23. Форми і типи сільських поселень в Карпатському регіоні.
24. Народне житло українців, їх типи.
25. Хата і господарські будівлі в українських Карпатах.
26. Селянський двір українців, їх типи.
27. Символіка поселення в Україні.
28. Житло в духовному світі селянина.
29. Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії.
30. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хат. Порівняльна характеристика. Оздоблення.
31. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла.
32. Сакральна архітектура українців.
33. Поняття, сутність і генеза сакральної архітектури.
34. Стан наукового дослідження сакральної архітектури.
35. Сакральна архітектура Давньоруського періоду.
36. Церковне будівництво в Україні в добу ренесансу і бароко (XV – XVIII ст.).
37. Сакральна архітектура XIX – XX ст. в Україні.
38. Сакральна цінність малих архітектурних релігійних форм.
39. Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат.
40. Сакральна архітектура Гуцульщини.

41. Сакральна архітектура Бойківщини.
42. Пам'ятки оборонної архітектури України.
43. Стан наукового дослідження замків і фортець України.
44. Класифікація оборонних споруд України.
45. Видатні пам'ятки фортифікаційного зодчества.
46. Архітектурні пам'ятки Карпатського регіону.
47. Фортеці та замки, ратуші та садиби на території Українських Карпат.
48. Плани населених пунктів та архітектурних споруд в Україні з кінця XVIII – початку XX ст..
49. Видатні українські архітектори.
50. Транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону.
51. Водний транспорт українців.
52. Традиційний сухопутний транспорт українців Карпат.
53. Народне розуміння одягу, його функції та значення.
54. Традиційний одяг бойків.
55. Традиційний одяг гуцулів.
56. Традиційний одяг лемків.
57. Традиційний одяг покутян.
58. Традиційний одяг Північних районів України.
59. Традиційне вбрання Центрально-Східної і Південної України.
60. Історія української традиційної їжі.
61. Витоки і традиції української кухні.
62. Регіональні особливості харчування українців.
63. Заготівля і виробництво продуктів харчування в селянському господарстві.
64. Режим харчування в українській селянській сім'ї.
65. Щоденна їжа та їх приготування. Рецепти. Святкові страви.
66. Їжа в сімейних обрядах.
67. Сучасне повсякденне харчування. Рецепти.
68. Традиційна їжа бойків (галицька і закарпатська частина).
69. Традиційна їжа гуцулів (галицька, закарпатська і буковинська частина).
70. Традиційна їжа покутян.
71. Традиційна їжа лемків.
72. Посуд і предмети побуту гуцулів, бойків, лемків. Порівняльний аналіз.
73. Традиційні промисли і ремесла гуцулів.
74. Традиційні промисли і ремесла бойків.
75. Особливості виникнення ремесел на теренах Українських Карпат.
76. Солеварна і нафтова промисловість в Карпатському регіоні.
77. Деревообробні промисли в Карпатах.
78. Обробка шкіри в бойків, лемків, гуцулів, покутян.
79. Ковальство на теренах Українських Карпат. Обробка металів.
80. Бджільництво і рільництво в українців Карпат.

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни. Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів відбувається у формі заліку. Підсумковий бал складається з суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально 50 балів), балу за контрольне тестове опитування лекційного матеріалу (максимально 20 балів), самостійна робота (усний захист монографії студентом) (10 балів) і балу за індивідуальну роботу (підсумковий проект) (максимально 20 балів) та в сукупності становить максимально 100 балів.

Вимоги до письмової роботи. Написання письмової тестової контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо здобувач не написав контрольну роботу, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом за семестр з дисципліни.

Контрольна робота включає: 50 тестових питань (по 0,4 бали за кожне питання).

Контрольна робота виконується від руки на семінарському занятті № 9 (денна форма), або не пізніше ніж за 10 днів до початку сесії (заочна форма навчання). Під час дистанційного навчання письмова контрольна робота замінюється на тестову контрольну роботу (50 тестів).

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Критерії оцінювання ККР

Кожне питання варіанта оцінюється окремо, відповідно до приведених нижче критеріїв.

1. Оцінка „відмінно” виставляється, якщо на питання дана повна, чітка і глибоко аргументована відповідь; робота оформлена акуратно, з дотриманням діючих правил.

2. Оцінка „добре” виставляється, якщо на питання дана в основному повна, чітка і глибока аргументована відповідь, але допущена одна з зазначених нижче помилок:

- неточна характеристика головних положень дисципліни;
- відповідь розкрита в основному вірно, але не досить обґрунтована.

3. Оцінка „задовільно” виставляється, якщо відповідь на питання сформульована в основному вірною але допущена одна з зазначених нижче помилок:

- основні положення дисципліни визначені неточно;
- не приведені категорії й елементи соціокультурного розвитку людства;

4. Оцінка „незадовільно” виставляється, якщо завдання не виконане або допущені грубі помилки.

За сумою балів з усіх питань виставляються такі оцінки:

Менше 11 балів - "2"

12-16 балів - "3"

17-20 балів - "4"

21-23 балів - "5"

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Контрольні роботи спрямовані на виявлення теоретичних знань студентів та вмінь їх адекватно реалізувати.

Мета контрольних робіт – презентація творчо осмисленого самостійного викладу філософської, історичної, культурологічної, мистецтвознавської та іншої літератури в ракурсі наданих питань.

В процесі розкриття питань доцільне використання цитат, що підтверджують певні думки та положення; дотримання хронологічної послідовності; зазначення персоналії тощо.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Відповідно до навчального плану студенти (слухачі) виконують контрольну роботу, що передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу. Вибір теми — довільний.

Контрольна робота виконується на скріплених аркушах паперу формату А4. На титульній сторінці вказуються: назва дисципліни (“Матеріальна культура населення Карпат”); прізвище, ім’я, по батькові студента, домашня адреса; номер групи. На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента. Для чіткого і послідовного викладу матеріалу необхідно скласти план контрольної роботи, який має містити такі обов’язкові структурні частини: вступ(обсягом до 2 сторінок), де висвітлюються суть і значення теми; основну частину — розкривається зміст питань з теми, наводяться зауваження; висновки, де підсумовується зібраний матеріал та містяться пропозиції; список використаних джерел, на які даються посилання в тексті.

Контрольна робота оформлюється відповідно до методичних вимог, у встановлений термін подається на перевірку на кафедру. До заліку студент допускається, якщо контрольну роботу оцінено позитивно. У ході написання контрольної роботи студент має використовувати вітчизняні та іноземні інформаційні матеріали, самостійно проводити пошук документальної та фактографічної інформації, здійснювати систематизацію та узагальнення даних, виявляти ключові моменти, використовувати електронну пошту, застосовуючи методи пошуку джерел у мережі Інтернет. За необхідності слід реферувати документи, формуючи власні погляди на явища, події та процеси, базуючись на знанні граматичних форм.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні.
2. Символіка поселення в Україні.
3. Сакральна архітектура українців
4. Пам’ятки оборонної архітектури України
5. Транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону

6. Традиційний український одяг
7. Українська традиційна їжа
8. Їжа в сімейних обрядах.
9. Посуд і предмети побуту гуцулів, бойків, лемків. Порівняльний аналіз.
10. Традиційні промисли і ремесла

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ «Матеріальна культура українців Карпатського регіону»

Тестові завдання складені відповідно до обсягу навчального матеріалу, вимог до знань та вмінь студентів, які передбачені силабусом з дисципліни, складеної відповідно ОПП спеціальностей.

1. Оцінка “відмінно” виставляється, якщо на питання дана повна відповідь, чітка і глибоко аргументована, робота оформлена акуратно, з дотриманням діючих правил.

2. Оцінка „добре” виставляється, якщо на питання дана в основному повна, чітка і глибоко аргументована відповідь, але допущена одна з зазначених нижче помилок:

- неточна характеристика головних положень дисципліни;
- приведена неточна характеристика того чи іншого питання;
- відповідь розкрита в основному вірно, але не досить обґрунтована.

3. Оцінка „задовільно” виставляється, якщо відповідь на питання сформульована в основному вірно, але допущена одна з зазначених помилок:

- основні положення дисципліни визначені неточно;
- не приведені категорії й елементи, що характеризують принципи дисципліни.

4. Оцінка „незадовільно” виставляється, якщо завдання не виконане або допущені грубі помилки.

За сумою балів з усіх питань виставляються такі оцінки:

Від 1/5 до 1/3 кількості балів – „3”

Від 1/3 до 2/3 кількості балів – „4”

Від 2/3 до повного об'єму балів – „5”

1. Матеріальна культура є складовою:

- а) побутової культури;
- б) духовної культури.

2. Розміщення сільського населення і сільських поселень:

- а) сільське розселення;
- б) сільські житла.

3. З матеріалів австро-угорських, польських, чехословацьких переписів населення, які проводили в ХІХ– на початку ХХ ст. можна дізнатись про:

- а) сільські поселення;
- б) демографічний стан населення.

4. Праці Я. Головацького, А. Петрова, В. Рапацького:

- а) історико-географічного характеру;
- б) історико-етнографічного характеру.

5. Праці О. Барановича, І. Крип'якевича, А. Перковського:

- а) історико-етнографічного характеру;
- б) історико-економічного характеру.

6. Станом на 1 січня 2003 р. на території Українських Карпат налічувалось:

- а) 918 сільських поселень;
- б) 916 сільських поселень.

7. Зміна кількості населення гірських районів за період 1959–2003 рр. засвідчила:

- а) збільшення кількості міських жителів;
- б) зростала кількість сільського населення.

8. В Карпатському регіоні виділяються сільськогосподарські, несільськогосподарські, змішані поселення:

- а) за кількістю жителів;
- б) за особливістю зайнятого населення.

9. Значна кількість сільських поселень знаходиться в:

- а) Львівській і Закарпатській областях;
- б) Івано-Франківській і Львівській областях.

10. Більшість сільських поселень розміщені на висоті:

- а) до 300 м. над рівнем моря;
- б) до 500 м. над рівнем моря.

11. Розселення одиничними дворами, що віддалені один від одного на певну відстань є:

- а) дисперсне;
- б) рівномірне.

12. Розселення, що характерне для районів зі сприятливими природними умовами, а населені пункти розміщені вздовж річок, де родючіші ґрунти це:

- а) зосереджене;
- б) рівномірне.

13. Поселення в Українських Каратах існували з:

- а) первісних часів;
- б) давньоруських часів.

14. Населені пункти містилися:

- а) у гірських долинах вздовж торгівельних шляхів та поблизу солеварень;
- б) у гірських долинах і на пагорбах.

15. Під впливом соціально-економічних та історичних умов проходив інтенсивний процес заселення Карпатського краю в:

- а) XVI – XVII ст.;
- б) XV-XVIII ст.

16. Сільські поселення в Карпатах, розвивалися на базі:

- а) малодвірних селищ;
- б) сільських дворів.

17. В Українських Карпатах масово виникають присілки:

- а) на початку XX ст.;
- б) в XIX – початку XX ст.

18. Виникнення присілків в Карпатах було зумовлено:

- а) тісністю та особливостями господарських занять горян;
- б) збільшенням сільського населення.

19. В Українських Карпатах у XIX - на XX ст. побутували різні форми сільських поселень:

- а) рядові, ланцюгові, комбіновані та вуличні;
- б) симетричні, рядові та вуличні.

20. Садиби місцевих горян розташовувалися розсіяно в долинах та на схилах гір ближче до пасовищ і сінокосів:

- а) в гуцулів;
- б) в бойків.

21. Поселення розташовувались в глибині гірських долин з пологими терасами і, вздовж берегів рік і потоків:

- а) на Бойківщині і Лемківщині;
- б) на Бойківщині і Гуцульщині.

22. Генезис такого планування у Карпатському регіоні зумовлений вузькістю гірських долин, двопільною системою землеробства та східнослов'янською традицією прирічкового розташування селищ:

- а) комбіноване;
- б) ланцюгове.

23. Поселення з таким плануванням побутували на всій досліджуваній території. Вони склалися з фрагментів кількох форм, характерних для того чи іншого етнографічного району:

- а) комбіноване;
- б) вуличне.

24. Такий тип планування сільських поселень в Українських Карпатах зустрічався спорадично. Незначна кількість їх на Закарпатті розвинулась із рядової форми під впливом державного законодавства. Такий тип планування мали здебільшого німецькі колонії:

- а) ланцюгове;
- б) вуличне.

25. Основними факторами, які впливали на розвиток форм поселень у XIX - на початку XX ст., виступали:

- а) трансформації поселень у комбіновані;
- б) власність на землю, роздібнення та земельна тіснота.

26. До складу української садиби в Карпатах входили:

- а) двір і город;
- б) двір і поселення.

27. Сади, на відміну від низинних районів України, не набули в горах значного поширення через:

- а) багатолісисту місцевість;
- б) природно-кліматичні умови.

28. В українців Карпат у XIX - на початку XX ст. відомі двори з двома типами забудови:

- а) ланцюговий і вуличний;
- б) вільний і замкнутий.

29. Безсистемний, однорядовий, дворядовий Г-подібний, П-подібний:

- а) варіанти забудови;
- б) форми поселення.

30. Замкнутий тип забудови побутував на:

- а) на Гуцульщині і Бойківщині;
- б) на Бойківщині і Лемківщині.

31. Сільські поселення розвивались під впливом комплексу факторів:

а) особливості географічного середовища (рельєф, гідромережа тощо), етнічні традиції, умови соціально-економічного розвитку, господарських занять населення, державне законодавство;

б) природньо-географічне середовище, демографічне середовище, народна культура.

32. Для поселень українців найхарактерніші форми планування:

а) вулична, кругла, систематична, лінійна;

б) безсистемна, рядова, кругова, вулична, ланцюгова та комбінована.

33. Найстаріші поселення виникали:

а) у гірській місцевості,

б) у долинах річок, балках, біля озер.

34. Необхідною умовою для заснування сіл була наявність:

а) землі для обробітки, пасовищ, води,

б) лісу для будівництва, річки, луків.

35. В Україні вивченням поселень займався:

а) В. Кубійович,

б) Ю. Стельмах.

36. Розсіяно-гніздова і скупчена забудова:

а) безсистемні поселення;

б) форма поселення.

37. На Гуцульщині побутує:

а) розсіяно-гніздове безсистемне поселення;

б) скупчене безсистемне поселення.

38. На Бойківщині побутує:

а) розсіяно-гніздове безсистемне поселення;

б) скупчене безсистемне поселення.

39. Такі поселення побутували практично в усіх регіонах України:

а) безсистемно скупчені;

б) рядові.

40. Цей тип поселення виник у період панування землеробських патріархальних общин:

а) скупчене поселення;

б) розсіяно-гніздове.

41. За твердженням вітчизняних та зарубіжних дослідників, генезис такого планування пов'язаний з обороною від різних нападів:

- а) рядові поселення;
- б) кругові поселення.

42. Такі поселення розміщувалися на мисах та закрутах рік:

- а) кругові;
- б) скупчені.

43. Ланцюговий тип поселення побутував на:

- а) Бойківщині, Лемківщині;
- б) Гуцульщині, Бойківщині.

44. Двори або невеликі групи дворів могли знаходитись і поруч, і на відстані один від одного:

- а) комбінований тип;
- б) ланцюговий.

45. Рядово-ланцюгові, безсистемно-ланцюгові, безсистемно-рядові зустрічаються часто:

- а) на рівнинній території України;
- б) в Карпатах.

46. Безсистемно-вуличні поселення характерні:

- а) на рівнинних територіях України;
- б) Карпатах.

47. Еволюція форм сільських поселень XIX—початку XX ст. проходила за такими напрямками:

- а) трансформація однопланових поселень у комбіновані з появою вуличних елементів, забудова проїздів та частково польових доріг;
- б) Будинки споруджувалися в два ряди на обидва боки дороги, причому хати були звернені одна до одної фасадом.

48. Село, присілок, хутір – це:

- а) типи поселень в Україні;
- б) форми поселень.

49. За свідченням матеріалів XVI—XVII ст., села склалися з:

- а) дворищ-ланів;
- б) дворищ-садиб.

50. Вони виникали в процесі господарського освоєння підземлеробство певної території групою людей:

- а) присілки;
- б) села.

51. На першому етапі розвитку поселення були:

- а) однодвірні;
- б) малодвірні.

52. Цей час вважають початком переходу від малодвірних до багатодвірних поселень:

- а) XV—XVI ст.;
- б) XVII—XVIII ст.

53. Такі елементи як селянські двори, головна сільська дорога (вулиця), об'єкти інфраструктури становили:

- а) сельбище;
- б) центр.

54. У XIX – поч. XX ст. до виробничо-побутових об'єктів входив громадський шпихлір це:

- а) комора;
- б) крамниця.

55. Тип малодвірного сільського поселення носив назву урочище:

- а) присілок;
- б) хутір.

56. В Карпатах поселення цього типу часто зароджувалися із тимчасових сезонних житлово-господарських об'єктів («зимівок», «зимарок»), які знаходилися в горах на значній відстані від сельбища:

- а) хутір;
- б) присілок.

57. Певна частина такого типу сільського поселення виникла у період феодалізму внаслідок освоєння нових земель:

- а) село;
- б) хутір.

58. Виникнення ланцюгового планування часто було пов'язане з розвитком хуторів:

- а) в рівнинних районах України;
- б) в Карпатах.

59. У процесі історичного розвитку типи поселень українців змінювалися під впливом різноманітних чинників:

- а) географічного розташування, наявності торговельних шляхів, розвитку промислів, торгівлі, промислового виробництва;
- б) соціально-економічного, культурного розвитку, природних ресурсів.

60. В кін. XX – поч. XXI ст. склалася тенденція зміни сільських поселень від традиційної форми до:

- а) вуличного та квартально-вуличного планування;
- б) комбінованого.

61. Конструкція такої хати відома з часів Київської Русі:

- а) однокамерна;
- б) двокамерна.

62. Повністю мурований палац князів у Галичі розвивався на основі:

- а) народного житла;
- б) церковних будівель.

63. На цій основі виникло церковне будівництво:

- а) князівських палаців;
- б) народного житла.

64. Вони були глибиною 1 —1,5 м, над нею виводилися стіни, переважно каркасні з гілля, переплетеного лозою, або з дощок. Вони були відомі ще з Київської Русі:

- а) каркасні хати;
- б) напівземлянки.

65. Опалювалося таке житло переважно глинобитними печами різних форм, а також з відкритим вогнищем:

- а) землянки;
- б) напівземлянки.

66. Піч в традиційній українській хаті розміщувалась:

- а) біля входних дверей зліва або справа;
- б) біля дверей справа.

67. Напівземлянки, колиби, курені – це:

- а) постійне житло менш заможних верств населення;
- б) тимчасовий притулок.

68. Зміна в будівництві житла набула нових рис в Україні:

- а) в XIV—XV ст.;
- б) в XV—XVI ст.

69. В Україні зміну будівництві житла було описано якого промислового об'єкту такими словами «ряд будівель відремонтовано, а інші вимагають капітального ремонту»:

- а) Старосільської солеварні;
- б) Старосільська пекарня.

70. Яким регіонам України характерний такий опис будівель: дерев'яні господарські прибудови тут не мажуться зовсім, а каркасні з не дерев'яним заповненням мажуться жовтою глиною. Низький гладкий солом'яний дах має на фасадній та причілковій стінах виступи або галерейки. Хати оздоблюються різьбою по дереву, печі фарбуються яскравими глинами:

- а) Правобережжя, частково Поділля;
- б) На Лівобережжі, Слобожанщині, частково на Київщині.

71. Хати мають високу покрівлю з уступами, глиновалькові стіни з пластичною обробкою (пілястри тощо) та різнокольоровим пофарбуванням, з розписом ззовні і зсередини. Тут існують і лісостепові варіанти. Виділяються хати Півдня з двосхилим або глиняним покриттям (в тому разі, коли він служив і стелею, і дахом), пластичною обробкою та багатим пофарбуванням стін і фронтів. В якому регіону характерний такий опис:

- а) Хати Опілля, Покуття і частини Буковини;
- б) Правобережжя і Поділля.

72. Якому етнографічному регіону властивий такий опис хати: Вигляд хати, на противагу її внутрішньому оформленню, стриманий і суворий (декоровані тільки маленькі причілки). Перед входом до хати, вздовж фронтальної стіни влаштовані піддашки або ганки. Житлові будинки мають чотирихилі дахи, їх нахил коливається від 30 до 60°. Найпоширеніше покриття драницями:

- а) в лемків;
- б) в гуцулів.

73. Якому етнографічному регіону властивий такий опис хати: хати чіткі, гармонійно пропорційні. Дахи будинків стрімкі та високі під соломою переважно. Висота видимого ззовні зрубу до даху коливається в межах відношення: 1 : 2,5 — 1 : 3,5. На випущених консольно підвалинах («стременах») влаштовувалися відкриті та частково закриті галереї, переважно декоровані різьбленням. Одвірки часто мали трапецієвидну форму:

- а) в бойків;
- б) покутян.

74. На півночі, у гірських районах України найпоширеніші стіни:

- а) монолитні;
- б) зрубні.

75. В лісостеповій зоні України стіни:

- а) монолитні;
- б) каркасні.

76. В лісостеповій зоні України були поширені туличні хати – це:

а) коли каркас заповнювали ще лозою, очеретом, соломою, вальками і т.д. Тоді між стовпами(тулами), що утворювали каркас, набивали вертикально кілки, а їх заплітали лозою або перевеслами соломи;

б) коли каміння, на розчині глини зіпском та з глиносолом'яної маси, набивали між двома паралельними дошками.

77. Кагла – це:

а) прибудова біля печі у вигляді ковпака;

б) отвір, зроблений у стіні.

78. Спорудження на садибі різних господарських будівель під одною покрівлею разом з хатою зумовлювалося передусім рядом факторів:

а) бідністю селянина, природно-кліматичними умовами;

б) малолісистістю, економічним станом господарства.

79. Двокамерне селянське житло найбільше збарігалось в Західній Україні і було поширене з:

а) XIX ст.;

б) кінця XVIII ст.

80. Трикамерне селянське житло набуло масового поширення в Україні:

а) XIX ст.;

б) кінець XIX – початок XX ст.

81. Трикамерне сільське житло являло собою таку конструкцію:

а) хата+комора+сіни;

б) сіни+хата+комора.

82. Двокамерне житло являло собою таку конструкцію:

а) сіни+хата;

б) комора+хата.

83. Хто писав: «Українці живуть в охайних, завше підтримуваних у чистоті хатах, які начебто усміхаються до тебе. Господині не задовольняються тим, що кожної суботи миють їх, як це роблять голландці, але ще й раз на два тижні білять житло. Від того хати в Україні виглядають вельми чепурними, немовби свіжовибілене полотно»

а) Ульріх фон Вердум;

б) Йоган Горг Коль.

84. За народними віруваннями, побудова першої хати приписується:

а) Богові;

б) сатані.

85. Де розмальовували на вхідних дверях «квіт»:

- а) на Гуцульщині;
- б) на Лемківщині.

86. Коли збудований дім вважався житлом:

- а) після новосілля;
- б) коли вперше запалювали в печі вогонь.

87. Зовнішнім оберегом хати була:

- а) призьба;
- б) покрівля.

88. Комунікативну функцію зв'язку хати з навколишнім світом здійснювали:

- а) поріг та стіни;
- б) двері і вікна.

89. Часто дах завершувався фігурною оздобою у формі голови, що символізувала оберіг від злих сил:

- а) голова змії;
- б) голова коня.

90. У деяких місцевостях на гребені даху з обох боків зустрічалось різьблене зображення істоти, образ якої символізував вічність, мудрість і життя:

- а) сова;
- б) змія.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

81. Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні .
82. Демографічна ситуація та її вплив на сільське розселення в Карпатах.
83. Історико-етнографічна картина поселень українських Карпат.
84. Форми і типи сільських поселень в Карпатському регіоні.
85. Народне житло українців, їх типи.
86. Хата і господарські будівлі в українських Карпатах.
87. Селянський двір українців, їх типи.
88. Символіка поселення в Україні.
89. Житло в духовному світі селянина.
90. Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії.
91. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хат. Порівняльна характеристика. Оздоблення.
92. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла.
93. Сакральна архітектура українців.
94. Поняття, сутність і генеза сакральної архітектури.
95. Стан наукового дослідження сакральної архітектури.
96. Сакральна архітектура Давньоруського періоду.

97. Церковне будівництво в Україні в добу ренесансу і бароко (XV – XVIII ст.).
98. Сакральна архітектура XIX – XX ст. в Україні.
99. Сакральна цінність малих архітектурних релігійних форм.
100. Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат.
101. Сакральна архітектура Гуцульщини.
102. Сакральна архітектура Бойківщини.
103. Пам'ятки оборонної архітектури України.
104. Стан наукового дослідження замків і фортець України.
105. Класифікація оборонних споруд України.
106. Видатні пам'ятки фортифікаційного зодчества.
107. Архітектурні пам'ятки Карпатського регіону.
108. Фортеці та замки, ратуші та садиби на території Українських Карпат.
109. Плани населених пунктів та архітектурних споруд в Україні з кінця XVIII – початку XX ст..
110. Видатні українські архітектори.
111. Транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону.
112. Водний транспорт українців.
113. Традиційний сухопутний транспорт українців Карпат.
114. Народне розуміння одягу, його функції та значення.
115. Традиційний одяг бойків.
116. Традиційний одяг гуцулів.
117. Традиційний одяг лемків.
118. Традиційний одяг покутян.
119. Традиційний одяг Північних районів України.
120. Традиційне вбрання Центрально-Східної і Південної України.
121. Історія української традиційної їжі.
122. Витоки і традиції української кухні.
123. Регіональні особливості харчування українців.
124. Заготівля і виробництво продуктів харчування в селянському господарстві.
125. Режим харчування в українській селянській сім'ї.
126. Щоденна їжа та її приготування. Рецепти. Святкові страви.
127. Їжа в сімейних обрядах.
128. Сучасне повсякденне харчування. Рецепти.
129. Традиційна їжа бойків (галицька і закарпатська частина).
130. Традиційна їжа гуцулів (галицька, закарпатська і буковинська частина).
131. Традиційна їжа покутян.
132. Традиційна їжа лемків.
133. Посуд і предмети побуту гуцулів, бойків, лемків. Порівняльний аналіз.
134. Традиційні промисли і ремесла гуцулів.
135. Традиційні промисли і ремесла бойків.
136. Особливості виникнення ремесел на теренах Українських Карпат.
137. Солеварна і нафтова промисловість в Карпатському регіоні.
138. Деревообробні промисли в Карпатах.
139. Обробка шкіри в бойків, лемків, гуцулів, покутян.

140. Ковальство на теренах Українських Карпат. Обробка металів.
141. Бджільництво і рільництво в українців Карпат.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
Шкала оцінювання: національна та ECTS

Шкали оцінювання		
університетська	національна	шкала ЄКТС
90 – 100	відмінно	<i>A</i>
80 – 89	добре	<i>B</i>
70 – 79	добре	<i>C</i>
65 – 69	задовільно	<i>D</i>
60 – 64	задовільно	<i>E</i>
26 – 59	не задовільно	<i>FX</i>
1 – 25	не задовільно	<i>F</i>

Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів відбувається у формі екзамену. Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума оцінок за поточний контроль знань.

При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, знання джерельного та історіографічного матеріалу, активність при обговоренні питань. При виставленні балів за модульний контроль оцінюються: рівень теоретичних знань та практичні навички з тем, включених до залікових завдань, самостійне опрацювання тем, написання реферату, контрольної роботи.

Тестові завдання складені відповідно до обсягу навчального матеріалу, вимог до знань та вмінь студентів, які передбачені робочою програмою з дисципліни «Матеріальна культура населення Карпат», складеної відповідно ОПП спеціальностей.

1. Оцінка “відмінно” виставляється, якщо на питання дана повна відповідь, чітка і глибоко аргументована, робота оформлена акуратно, з дотриманням діючих правил.

2. Оцінка „добре” виставляється, якщо на питання дана в основному повна, чітка і глибоко аргументована відповідь, але допущена одна з зазначених нижче помилок:

- неточна характеристика головних положень дисципліни;
- приведена неточна характеристика того чи іншого питання;
- відповідь розкрита в основному вірно, але не досить обґрунтована.

3. Оцінка „задовільно” виставляється, якщо відповідь на питання сформульована в основному вірно, але допущена одна з зазначених помилок:

- основні положення дисципліни визначені неточно;
- не приведені категорії й елементи, що характеризують принципи дисципліни.

4. Оцінка „незадовільно” виставляється, якщо завдання не виконане або допущені грубі помилки.

За сумою балів з усіх питань виставляються такі оцінки:

Від 1/5 до 1/3 кількості балів – „3”

Від 1/3 до 2/3 кількості балів – „4”

Від 2/3 до повного об'єму балів – „5”

Умови допуску до підсумкового контролю. Форма і терміни семестрового контролю визначаються навчальним планом. Здобувач (ка) допускається до підсумкового контролю за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» і виконання усіх видів робіт, набору 50 і більше балів.

Відвідування занять:

Відвідування занять та активна участь у роботі семінарів є обов'язковою умовою. Участь у семінарських заняттях може проходити у таких формах: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії тощо.

Політика курсу передбачає Perezдачу усіх невиконаних завдань в силу запізньєнь на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності на лекції чи семінарському занятті, отримання негативної оцінки або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та здачі індивідуальних робіт – вівторок, 14.00 год. – 15.00 год.

Пропущене заняття студент може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило «відпрацювання» проходить в усній формі, вирішенні тестових завдань тощо. Студент, в якого наявний пропуск без поважних причин, відпрацьовує заняття і оцінюються на нижчу оцінку (- 50% від відповідної кількості балів), проте студент не обмежений у досягненні конкретного балу і завжди може його отримати за допомогою отримання додаткових завдань.

Обов'язковим для отримання позитивної оцінки є відвідування більш 50% занять та виконання самостійної роботи. Пропуски практичних занять відпрацьовуються наступним чином: опрацювання теми, а також виконання завдання із теми.

Невідповідна поведінка студентом під час заняття розглядається і вважається підставою для зниження оцінки студента та направлення звернення до куратора академічної групи.

Студент може отримати додаткові бали згідно «Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти ДВНЗ “Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника”» (введено в дію наказом ректора №799 від 26.11.2019 р.; із внесеними змінами наказом № 212 від 06.04.2021 р.) https://nmv.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/118/2021/04/isinuvannia_nove2.pdf.

Під час занять дозволяється користування мобільним телефоном виключно для навчальних цілей.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» ([введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.](https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf)) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

Підсумковий контроль. Форма підсумкового контролю – **залік**. Семестровий підсумковий контроль проводиться у формі заліку. Для того, щоб отримати залік, необхідно виконати всі види роботи не менше 50 балів. Підсумковий бал складається з суми за семінарське заняття (максимально 50 балів), тестова контрольна робота (максимально 20 балів), самостійна робота (усний захист монографії студентом) (10 балів) і індивідуальна робота (підсумковий проєкт) (максимум 20 балів). У сумі становить 100 балів.

Система оцінювання навчальної дисципліни

Накопичування балів під час вивчення дисципліни	
Види навчальної роботи	Максимальна кількість балів
Лекція (контрольне тестове опитування)	20
Семінарське заняття	50
Самостійна робота (проходження онлайн курсу з тематики дисципліни)	10
Індивідуальне завдання (Захист підсумкового проєкту)	20
Максимальна кількість балів	100

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Бойківщина: історико-етнографічний нарис. Львів, 1983
2. Боян-Гладка С. П. Предмети інтер'єру української традиційної хати в духовному світі українців Карпатського регіону // Галичина. Всеукраїнський і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2017. Ч. 28. С. 288–298.
3. Байцар А. Л. Україна та українці на європейських етнографічних картах. Монографія / А. Л. Байцар. Львів : ЗУКЦ, 2022. 328 с.
4. Величко Т. Традиції народного харчування гуцулів Верховинського району Івано-Франківської області // Народна творчість та етнологія. 2013 №6 .С. 49 – 56.
5. Глушко М. Шляхи сполучення і традиційний транспорт Старосамбірщини // Народознавчі зошити. 2009. № 5-6.

6. Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. К. : Наук. думка, 1993. 226 с.
7. Глушко М. Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
8. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. К., 1987.
9. Данилюк А.Г. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво. Львів: НВФ "Українські технології", 2004. 168 с.
10. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази. Чернівці: «Молодий буковинець», 2003. 200 с.
11. Косміна Оксана Юліївна. Традиційне вбрання українців. К.: Балтія Друк, 2008- Том І; ІІ.
12. Косміна О. Ю. Українське народне вбрання. – Київ: Балтія-Друк, 2006.
13. Матейко Катерина Іванівна. Український народний одяг: Етнографічний словник; НАН України. Ін-т народознавства.-К.: Наук. думка, 1996. 194 с.
14. Мовна У. Бджільництво: український обрядовий контекст. Львів, 2017.
15. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ : Либідь, 1996. 176 с.
16. Паньків М. Їжа на Покуття. – Івано-Франківськ, 1991.
17. Прибега Л. В. Дерев'яні храми українських Карпат. К., 2007.
18. Українське село: проблеми і перспективи / Л.О. Шепотько, І.В. Прокопа, Д.Ф. Крисанов та інші; За ред. Л.О. Шепотька. К., 1991. 240 с.
19. Українська стародавня кухня / Упоряд. Шпаковська Т. П. К., 1993. С. 72-94.
20. Український народний одяг. Комісія народного мистецтва. – Торонто-Філадельфія: Світова федерація українських жіночих організацій, 1992. – 311 с.
21. Сілецький Р. Традиційна будівельна обрядовість українців. Львів, 2011.
22. Січинський В. Українська архітектура //Українська культура: Лекції за ред. Д. Антоновича. К., 1993.
23. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура: ілюстрований словник-довідник. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. 584 с.
24. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура України (Х–ХХІ ст.) // Народознавчі зошити. 2015. №3.
25. Хоткевич Г. Гуцули й Гуцульщина. К., 1920. 32 с.
26. Шекерик-Доників П. Рік у віруваннях гуцулів. Вибрані твори. Верховина, 2009.

Додаткова література:

1. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ, 1991. Т. 1-2.

3. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. Львів, 2007.
4. Головацький Іван. Віхи української історії. Львів, 2006. – С.46-47
5. Етногенез та етнічна історія українських Карпат: у 4 т. Т.1-2. Львів, 1999.
6. Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження. У 2 т. Львів, 1999. 2002. Т. 2: Духовна культура.
7. Пономарьов А. П., Артюх Л. Ф., Косміна Т. В. та ін. Українська минувщина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ, 1993.
8. Українці: історико-етнографічна монографія. У 2 кн. Опішне, 1999.
9. Шухевич В. Гуцульщина. Львов, 1899 – 1908. Т. 1 – 5
10. Ukraine and Ukrainians throughout the world [Text]: a demographic and sociological guide to the homeland and its diaspora / ed. L. Pawliczko. - Toronto[etc.]: University of Toronto press, 1994. - XXXIII, 508 p.

Електронні ресурси

1. <https://diasporiana.org.ua/> Українська діаспорна електронна бібліотека
2. <https://seedsandroots.net/bojkivska-kuhnya/> Бойківська кухня / Асоціація гірських провідників «Ровінь». Львів, 2020.
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14#Text> Закон України про народні промисли.
4. www.derev.org.ua/ Дерев'яні храми України
5. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Закон України про охорону пам'яток)

САМОСТІЙНА РОБОТА

Зміст самостійної роботи

Тема 1.Типологічна характеристика українських поселень і жител у Карпатському регіоні

1. Демографічна ситуація та її вплив на сільське розселення.
2. Історико-етнографічна картина поселень українських Карпат.
3. Форми і типи сільських поселень.
4. Народне житло.
5. Хата і господарські будівлі.
6. Селянський двір.
7. Символіка поселення.
8. Житло в духовному світі селянина.
9. Проблема українських поселень у вітчизняній історіографії.
10. Типи і форми сільських поселень.
11. Типи народних жител.
12. Двір і господарський будівлі: типи дворів, господарські будівлі двору.
13. Інтер'єр гуцульської, бойківської і лемківської хати. Оздоблення.
14. Звичаї і вірування, пов'язані із спорудженням житла.

Тема 2.Сакральна архітектура українців

1. Поняття, сутність і генеза сакральної архітектури.

2. Стан наукового дослідження сакральної архітектури.
3. Сакральна архітектура Давньоруського періоду.
4. Церковне будівництво в Україні в добу ренесансу і бароко (XV – XVIII ст.).
5. Сакральна архітектура XIX – XX ст. в Україні.
6. Сакральна цінність малих архітектурних релігійних форм.
7. Наукове вивчення народної архітектури українців Карпат.
8. Сакральна архітектура Гуцульщини.
9. Сакральна архітектура Бойківщини.

Тема 3. Пам'ятки оборонної архітектури України

Стан наукового дослідження замків і фортець України.

Класифікація оборонних споруд України.

Видатні пам'ятки фортифікаційного зодчества.

Архітектурні пам'ятки Карпатського регіону.

Фортеці та замки, ратуші та садиби на території Українських Карпат.

Плани населених пунктів та архітектурних споруд.

Видатні українські архітектори.

Тема 4. Транспортні засоби і шляхи сполучення в українців Карпатського регіону

Шляхи сполучення.

Водний транспорт.

Сухопутний транспорт.

Тема 5. Традиційний одяг

1. Народне розуміння одягу, його функції та значення.
2. Традиційне вбрання Українців Карпат.
3. Традиційний одяг Північних районів України.
4. Традиційне вбрання Центрально-Східної і Південної України.

Тема 6. Українська традиційна їжа

1. Історія української традиційної їжі.
2. Витоки і традиції української кухні.
3. Регіональні особливості харчування українців.
4. Заготівля і виробництво продуктів харчування в селянському господарстві.
5. Режим харчування в селянській сім'ї.
6. Щоденна їжа та їх приготування.
7. Рецепти. Святкові страви.
8. Їжа в сімейних обрядах.
9. Рецепти.
10. Сучасне повсякденне харчування.
11. Їжа в сучасних святах і обрядах.
12. Рецепти.

Тема 7. Традиційні промисли і ремесла

1. Особливості виникнення на теренах Українських Карпат.
2. Солеварна і нафтова промисловість.
3. Деревообробні промисли.
4. Обробка шкіри.
5. Ковальство. Обробка металів.
6. Бджільництво і рільництво.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

АЛТАБАС – різновид старовинної парчі, суцільно затканої срібними нитками; символізує розкіш, багатство.

АНДАРАК – старовинний одяг – спідниця (літник) з вовняної або напіввовняної саморобної тканини червоного кольору; тканина в поздовжні смуги або в клітку; на Поліссі – спідниця зі смугастої саморобної тканини.

БАБКА – 1) страва з локшини, борошна, картоплі, пшона, рису, сиру з яйцями; 2) камінець, черепок, який пускають по воді рикошетом; 3) жижа комаха з довгим і тонким тілом і двома парами великих прозорих крил; 4) народна назва гриба підберезника; 5) одна з народних назв кульбаби; 6) маленьке ковадло, що забивалося у дерев'яний стоян з ослоном для сидіння, служило основою для відбивання леза коси; 7) копа льону з 10 снопиків; їх розставляють у такий спосіб для просушування рослини.

БАГРЯНИЦЯ – довгий верхній одяг з дорогої тканини багряного (або пурпурового) кольору, яку в давнину носили монархи; царська пурпурова мантія; порфіра; символ царської влади.

БАЙДАК – 1) старовинний великий човен, на якому плавали (звичайно козаки) по річках і морю; символ небезпечного, пригодницького життя; 2) рибальський човен.

БАЛАБУШКА – народна назва невеликої булочки або звареного у воді шматочка солодкого тіста; уживається в їжу; обрядові коржики або булочки, які дівчата використовували для ворожіння під свято Андрія Первозванного; у Галичині балабухами називали буханці житнього хліба, які пекли під Новий рік з ритуальною метою для посівальників.

БАЛАХОН (ХАЛАМИДА) – старовинний просторовий і довгий одяг, що одягається поверх усього для захисту від пилу.

БАЛДА – велика сокира чи обух; символ нерозумної, незграбної людини.

БАЛІЯ – давня дерев'яна, пізніше – металева широка і низька посудина (звичайно округла) для води; обов'язковий предмет сільського побуту, який використовується для прання білизни, для миття тіла і т. ін.

БАНТИНА – у сільській хаті, сараї, клуні – поперечна балка між кроквами, на якій тримається дах; у сполученні: на бантину – повіситися, повісити когось, щось.

БАНУШ – старовинна українська страва – кукурудзяне борошно, змішане зі сметаною і зварене; також суп з яловичиною.

БАНЯ – опуклий дах звичайно культової споруди, що має форму півкулі; купол; поширений поетичний образ небесної бані.

БАРИЛО – старовинна невелика посудина для води, вина, пива - (найчастіше з дерева) з двома днищами та опуклими стінками, стягнутими обручами; у переносному розумінні – символізує надмірне вживання алкогольних напоїв.

БЕРДИШ – старовинна зброя – сокира із закривавленим лезом видовжено-півкруглої форми, насаджена на довгий півтараметровий держак; була на озброєнні української піхоти в ХІУ – ХУ ст.

БЕРДО – деталь ткацького верстата, що нагадує гребінь у рамці, крізь зуби якого проходять нитки основи; бердник – той, хто виготовляє берда.

БЕРЛО – старовинна палиця, оздоблена коштовним камінням і різьбою. Традиційний символ, знак влади.

БДЖІЛЬНИЦТВО – один із найкорисніших та екологічно чистих видів традиційної господарської діяльності українців. Цією справою займалася лише певна частка населення, а то й окремі господарі – пасічники, що відзначалися статечністю й охайністю і були шановані односельцями як неабиякі знавці природи і навіть знахарі. **Б.** пройшло кілька стадій розвитку. Спочатку – *бортництво*: віднайдення в лісі диких бджіл у дуплах дерев. Пізніше на таких деревах робили позначку власності і видовбували у стовбурах дупла для оселення бджіл. Із середини ХІУ ст. почали майструвати штучні борті (колоди, вулики, дуплянки), які підвішували на деревах, - розпочалося культивоване **Б.** Невдовзі їх стали розташовувати на вирубаних у лісі галявинах (пасіках) – з'явилося *пасічництво*. У місцевостях, де було обмаль лісу, вулики плели з соломи, верби, очерету, подекуди обмазуючи їх глиною. Новий етап у розвитку **Б.** розпочався з винаходом у ХІХ ст. українським ученим П.І. Прокоповичем розбірного рамкового вулика, а також із розробкою процесу добуванням штучної вощини та появою спеціальної центрифуги – медогонки.

БОНДАРСТВО – вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням місткостей – бочок, діжок, барил, цебер тощо. Порівняно з теслярством та іншими деревообробними промислами **Б.** на Україні поширилося пізніше, проте швидко набуло значного розвитку, особливо на Поліссі.

ВЕРША – сплетена з лози риболовна снасть, що має форму лійкоподібної корзини; у переносному розумінні – зневажливо пропадаєкуватий рот кажуть: «От розявив вершу!»; символізує також зарозумілість.

ВИШИВАНКА – розшита біла сорочка як предмет українського національного вбрання; вишивають сорочки на комірі, кінцях рукавів, пазусі, інколи на місцях з'єднання рукава і вздовж усього рукава; у різних місцях використовують різні нитки та їх поєднання, в Західній Україні – бісер; найкраще розвинене мистецтво вишивати чоловічі сорочки на Київщині та Полтавщині; до вишиванок ставилися як до святині, передавали від покоління до покоління, з роду в рід, берегли як реліквії; узорі, вважали, мають оберегову силу; символічний образ вишиванки часто присутній у народних піснях про кохання,

родинне життя; за традицією, дівчина, готуючи придане, мала вишити своєму нареченому сорочку.

ВИШИВКА – народне ремесло нашивання на тканину або шкіру візерунків нитками, бісером тощо; узорами обрамляли сорочки, фартухи, скатертини, верхній одяг, рушники, простирадла, пошиванки, серветки тощо; використовували різнокольорові нитки, забарвлені природними барвниками.

ВІЗ – 1) засіб пересування на чотирьох колесах з кінною або воловою тягою здебільшого для перевезення вантажів; у давні часи хто мав воза, почував себе незалежним господарем; 2) різновид картярської гри: свої козири.

ВІКОВА ГРАДАЦІЯ КОСТЮМА – ряд ознак, які засвідчували належність людини до певного покоління. Особливо розвинута **В.г.к.** у жіночому вбранні. Відповідно до етнічних норм найбільше уваги приділялося одягові дівчат та молодих жінок. З віком жінки, особливо заміжньої, її костюм поступово ставав стриманішим, головним чином завдяки врівноваженості декору напільної плахти з рівною кількістю червоних і синіх ниток. Тональна стриманість, майже повна відсутність прикрас, а також яскравих кольорів характеризують основні ознаки костюма жінок старшого і похилого віку. Чоловічий костюм мав свою систему відповідних ознак, проте вона була значно простішою. Вікові відмінності, крім колористики одягу, в якому з роками зменшувалася кількість яскравих тонів та контрастних поєднань, підкреслювалися окремими елементами костюма (поясом, шапкою) та його аксесуарами (люлькою, палицею), особливостями зачіски, вусами і бородою. В українців не було дитячого одягу як такого: він відрізнявся від дорослого лише розмірами. У дитячому віці по суті не було поділу одягу за статтю. До 5-6 років, інколи і старші носили лише сорочку як натільний та нагрудний одяг.

ГАРБА – високий віз на двох або чотирьох колесах, призначений для перевезення снопів, соломи, сіна; здавна необхідне знаряддя селянського господарства; в гарбу запрягали звичайно волів; щодо жінки символізує незграбність, огрядність, неповороткість.

ГАЧІ – найдавніша загальнослов'янська назва чоловічих штанів.

ГОНЧАРСТВО – обробка глини та виготовлення різноманітного кухонного посуду, а також цегли, кахлів та іншої кераміки. Гончарні вироби на території України, що належали до трипільської культури, вже визначалися вишуканістю форм, цікавою оздобленістю. На ручному гончарному крузі, що з'явився тут у II ст. н.е., з використанням спеціальної обпалювальної печі – горна – виготовлялася основна маса керамічного посуду в Київській Русі, де гончарне ремесло досягло високого рівня. У XIV-XV ст. на Україні почали застосовувати досконаліший та продуктивніший ножний круг. Українські гончарі виробляли різноманітний посуд для приготування, зберігання й подачі на стіл тих чи інших страв (горшки, миски й полумиски, глечики, макітри, ринки, гладишки, тикви, барильця, довжанки, баньки, куманці), а також декоративний посуд, кахлі, черепицю, цеглу, дитячі іграшки. Розквіту Г. на Україні сприяла наявність в її надрах покладів високоякісних червоних, червоно-бурих та світло-сірих глин.

ГОРНИЦЯ (ГІРНИЦЯ) – гарно прибрана (звичайно парадна) кімната; світлиця.

ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ ДВОРУ – споруди, що зводились з менш цінних матеріалів чим житло, винятком були комора та клуня. Найбільш характерними були: хлів – для великої рогатої худоби; стайня – для коней; саж, куча, кармник – для свиней; курник – для домашньої птиці; кадуб, вулик, довбня – для бджіл. Зерно в снопах зберігали в клуні, стодолі, половнику; хліб та продукти домашнього вжитку, збіжжя – у коморі; сіно й солому – в оборозі, сіннику, одрині; кукурудзу в початках – у коші, кошниці. Для зберігання сільськогосподарського реманенту – возовня, піднакат, сарай, шопа, повітка.

ГОСПОДАРСЬКІ СПОРУДИ СЕЛА – обслуговували цілий ряд життєво необхідних для селянства процесів по переробці та зберіганню продуктів, а також забезпечували виготовлення та ремонт знарядь праці, засобів пересування. Для переробки зерна на борошно традиційними для України були два типи мукомельних споруд: *млини*, які використовували енергію води, *вітряки*, що використовували енергію вітру. Млини – давній тип споруд, згадки про нього маємо ще у XIII ст. Що до вітряків, то найінтенсивніший розвиток їх будівництва на Україні припадає на XVIII-XIX ст. Для переробки зерна на крупу окремі села мали спеціальні споруди – *крупорушки*. Як тяглову силу тут використовували коней або волів, котрі приводили в дію певну механічну систему. Для переробки насіння соняшника на олію застосовували різного роду преси – *олійниці*. Типами технічних споруд були сільські *сукновальні та валила*. Як і крупорушки та олійниці, за матеріалом та технікою вони відповідали місцевим будівельним традиціям. Особлива роль серед **Г. с. с.** належала *кузні*. Майже до середини XX століття ця невелика, маловиразна, але дуже важлива споруда була обов'язковою в кожному селі. Слід відзначити низку споруд для ночівлі худоби при відгінному скотарстві на Поліссі та в Карпатах: *стайні, стаєнки*, кошари. **Г. с. с.** – обслуговували потреби місцевого населення та подорожніх у фабричних та мануфактурних виробках (*лавки, крамниці*), у харчах, напоях та ночівлі (*шинок, заїзд, корчма*). Архітектурними перевагами ці споруди, як правило не відзначалися. Протилежністю в цьому плані були культові споруди села – *церква, дзвіниця, будинок священника*. Церковно-храмова архітектура стилістично різноманітна в кожному з регіонів України.

ГРЕБІННИЦТВО – промисел, пов'язаний з виготовленням різноманітних дерев'яних гребінок і гребенів для прядіння та гребінців з рогу, котрі використовувалися як розчіски для волосся.

ГРИНДЖОЛИ – низькі й широкі сани з боками, що розширюються від передка; маленькі дитячі санчата.

ГУГЛЯ – подовжений одяг з білого сукна без рукавів, перев. на Буковині; на Гуцульщині це різновид свити з білого сукна з каптуром; ритуальний одяг молодії на весіллі.

ГУНЯ (ГУНЬКА) – гуцульський старовинний прямий верхній одяг (рід свити) з домотканого довговорсового грубого, перев. нефарбованого сукна; в Карпатській Україні була символом заможності й ошатності; використовували у весільному обряді.

ГУРАЛЬНЯ – старовинний спиртово-горілчаний завод.

ГУТНИЦТВО – виготовлення скла і виробів з нього. Значного розвитку набуло ще за часів Київської Русі. Районами найбільшого поширення Г. на Україні були Чернігівське, Київське і Волинське Полісся, оскільки для виготовлення скла потрібний поташ, який добували, спалюючи дерево, а також кварцевий пісок, крейда і вапно, що залягали на цій території. Починаючи з XVI ст. на Поліссі, а також Слобожанщині, Поділлі, Буковині, Галичині з'явилася значна кількість невеликих підприємств – гут, на яких виробляли скло. Ремісники-скляри виготовляли різні сорти «простого», зеленого, синього, димчастого скла, а також кришталі, віконне й лампове скло, кухонний, горілчано-винний посуд (пляшки, баклаги, штофи, чарки, стакани), тарілі й тарілки, вази тощо. У XVIII – першій половині XIX ст. поряд із гутами з'являються поміщицькі й магнатські склоробні мануфактури й заводи, на яких працювали здебільшого наймані робітники, нерідко іноземці. Під впливом майстрів із Чехії та Богемії поширилася західноєвропейська технологія дуття (богемський кришталі). На середину XIX ст. Г. засноване на ручній праці, починає занепадати, неспроможне конкурувати з великими механізованими підприємствами. Традиції виготовлення художнього скла зберігаються й нині у містах Києві та Львові, де працюють спеціальні фабрики. Г. продовжує існувати як один із видів народного декоративно-прикладного мистецтва.

ДАРАБА – пліт, збитий із дерев'яних кругляків, який сплавляють в Карпатах річками.

ДАХ – чотирихила конструкція на кроквах, які кріпилися на вінці зрубу або на поздовжніх балках (платвах), покладених по верху стін. На Поліссі побутував двосхилий дерев'яний Д. кількох варіантів: накотом, на стільцях, на сохах. У правобережних лісостепових районах Д. покривали соломою, зв'язаною снопами, а в лівобережних – розстеленою соломою. На Правобережжі та в Карпатах по ребрах та вздовж усього Д. викладали сходинки (острішки, карби, сходинки, стріхачі). Такий Д. завершувався високим гребенем (верхом), прокладеним по всій його довжині.

ДЕРГА (ДЖЕРГА) – 1) товста груба тканина; рядно, покривало, килим; 2) верхній народний жіночий одяг у вигляді плахти із саморобної вовняної тканини чорного кольору.

ДІГТЯРНИЙ ПРОМИСЕЛ – промисел мав сезонний характер ним займалися селяни навесні, коли дерева (берези, її кора) оживали й пускали соки. Виготовляли дьоготь вдома: подрібнену березову кору укладали в горщики, що закривалися зверху й замазувалися. Довкола них розкладали вогнище. Сік берести у вигляді чорної рідини стікав через отвори у підставлену посудину.

ДОПОВНЕННЯ ДО КОСТЮМА – пояси, убір голови, взуття, прикраси – невід'ємні складові народного одягу, що пройшли тривалий шлях розвитку. Їхні функції були різноманітними, так само як і матеріали, форми, техніки виконання, художні вирішення. Д.к. були виразником його локальної специфіки і водночас своєрідною соціальною позначкою людини, в них знаходили відбиття народні звичаї, моральні норми. Д.к. виконували важливу

естетичну функцію. Вони підкреслювали святковість або буденність того чи іншого комплексу одягу, створювали цілісний художній образ.

ДРЯПАНКА – великоднє ритуальне яйце, художньо розписане способом дряпання (нанесенням на нього подряпин).

ДУКАТ (ДУКАЧ) – 1) старовинна срібна, а потім золота монета; були поширені в ряді європейських країн; ознака великого багатства, символ скарбу; 2) старовинна жіноча прикраса у вигляді монети, яку носили в намисті.

ДУПЛЯНКА – дерев'яна колода з видовбаним осердям, що раніше викорисовувалася як помешкання для бджіл.

ЕКСТЕР'ЄР ХАТИ – декоративно-художнє оздоблення хати, яке було досить різноманітним у різних етнографічних районах України. Значним розмаїттям прийомів оздоблення характеризувалось каркасне та безкаркасне житло лісостепових та степових районів. Окрім традиційної обмазки глиною та побілки, широкого вжитку набули підводка кольоровими глинами та декоративний поліхромний розпис. У прикарпатських зонах поділля, Буковини, гірських районах Прикарпаття та Закарпаття застосовували прийоми художнього викладання – *шалівку, шинглі, пікування*.

ЕТНІЧНА СИМВОЛІКА КОСТЮМА – належність людини до певної нації. В українському костюмові ця властивість виступає однією з провідних, хоча кількість суто специфічних елементів обмежена вузьким колом декоративно-художніх засобів та конструктивних прийомів. Наприкінці XIX – на початку XX ст. етнічна специфіка найповніше зберігалася у комплексах селянського вбрання, завдяки чому за ним закріпився термін «народний костюм». Останній, не маючи єдиного загальнонаціонального варіанта, побутував як ряд регіональних комплексів та їхніх локальних варіантів. Пізніше, з переходом на міські форми вбрання, розпочалося поступове стирання **Е.с.к.**

ЄДВАБ – гатунок старовинної коштовної шовкової тканини, а також вироби з неї; символ багатства, розкошів.

ЖЕРДКА – у старих сільських хатах – горизонтально підвішена чи прищіплена перекладаина над полом, на яку вішали одяг.

ЖИТЛОВА ОБРЯДОВІСТЬ – боротьба з природною стихією, бажання найрізноманітнішими засобами задобрити її, прагнення забезпечити надійність та міцність нової оселі – усе це знайшло відбиття у своєрідних віруваннях, звичаях та обрядах. Це вибір місця і часу для будівництва житла, його закладини, закінчення будівництва, перехід у новий дім та інше. Колись суворо канонізований та регламентований комплекс обрядовості, пов'язаної з житлом, сьогодні існує лише у вигляді розрізнених елементів і побутує серед невеликої частини сільського населення.

ЖИЧКА – 1) червона вовняна нитка або нитка гарусу; надавали магічного значення; побачивши перший цвіт на огірках чи гарбузах, перев'язували його жичкою; 2) вовняна або шовкова тасьма, стрічка.

ЖЛУКТО – видовбана зі стовбура дерева старовинна висока посудина, в якій долили (відбілювали) білизну, полотно.

ЖУПАН – 1) старовинний верхній чоловічий одяг із дорогих тканин, оздоблений хутром та позументом; був поширений серед заможного козацтва

та польської шляхти; 2) у старому сільському побуті – взагалі теплий верхній чоловічий суконний одяг; був ознакою заможності, символом багатства, тому іноді протиставлявся свиті.

ЖУР – давня українська страва – вівсяний кисіль: вівсяне борошно розводили водою, ставили на піч, щоб скисло, а потім варили та їли з конопляною олією.

ЗАПАСКА – 1) народний жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки; запаска була зазвичай робочим одягом на відміну від святечної плахти; 2) рід жіночого фартуха (полотняного білого або вовняного зеленого чи червоного).

ЗАПІЧОК – 1) місце на печі, відгороджене комином, або за піччю; як тепле і затишне, було звичайним пристановищем старих людей; 2) різної величини заглибина в бічній, задній або передній стіні печі, де зберігають дрібні предмети домашнього вжитку, певні продукти.

ЗАСТУП – звужена донизу або прямокутна залізна лопата для земляних робіт; оскільки цим знаряддям копали ями, символізує смерть: «Лихого справить заступ та лопата».

ЗАТІРКА – давня страва з розтертого на дрібні кульки борошна, звареного у воді або в молоці; дати затірки означає «сильно побити», тому кажуть: «Я тобі дам затірки!»

ЗГАРДА – старовинна гуцульська шийна прикраса культового призначення, що мала вигляд нанизаних на ремінь хрестиків та мідних трубочок; додавали також срібні монети.

ЗЕМЛЕРОБСТВО – головний вид традиційної господарської діяльності українців – нації зі стародавньою високорозвиненою землеробською культурою. На Україні були розвинуті усі галузі землеробства: хліборобство, городництво, садівництво, а присадибне садівництво являло собою найхарактернішу рису кожного господарства. Провідною галуззю землеробства було хліборобство, яке з часів Київської Русі набуло високорозвинутого характеру. Українці знали кілька його систем. Найбільш стародавньою була вирубно-вогнева система, пов'язана з вирубкою та спаленням ділянок у лісі. Інша система, що в XIX ст. існувала як пережиток, була перелогова. Найбільш поширеною на XIX – початок XX ст. системою було трипільля.

ЗЕМЛЕРОБСЬКІ ЗНАРЯДДЯ – за призначенням та циклами сільськогосподарських робіт розрізняються три головні групи землеробських знарядь: *для обробітку ґрунту; для збирання врожаю; для його обмолоту та переробки зерна.*

ЗОЛОТАРСТВО – обробка благородних металів – золота, срібла та ін. На території України бере свій початок у ремісничому виробництві докиївської доби. У другій половині XVII-XVIII ст. золотарі широко виготовляли сережки, персні, каблучки, оправы для ікон тощо.

ІНТЕР'ЄР ХАТИ – внутрішнє планування українського житла, традиції якого сягають давньоруського періоду, характеризувалося у XIX ст. повсюдною типологічною єдністю.

КАБИЦЯ – 1) зроблена з каменю чи глини відкрита пічка в землі (в сінях, надворі чи в полі) для приготування їжі, пізніше – відкрита літня кухня (піч) у дворі або в садку; 2) кругла або чотирикутна яма, в якій поміщається гончарна піч; 3) яма, де вміщують казан, під яким розкладають вогнище для варіння, топлення чого - небудь; 4) на Поліссі – димовідвідний мішечок із сіткою, під якою горів посвіт.

КАЙСТРА (ТАЙСТРА) – старовинна повстяна або полотняна торба, яку носили через плече на шнурку, мотузку або шлейці; писана кайстра – торба, пошита з різнокольорових клаптиків.

КАМЕНОТЕСНИЙ ПРОМИСЕЛ – виготовлення млинових каменів, молотильних котків, кругів для колодязів, жолобів для водопою, точильних брусків, надгробків тощо.

КАПЛИЦЯ – у християн – невеличка споруда або церква без вітара для відправ і молитов.

КАПТАН – старовинний чоловічий верхній одяг з довгими полами; сукман, жупан, чумарка.

КАПТУР – 1) відлога, коба, кобка, що накидається на голову, а іноді й на обличчя; 2) старовинний жіночий головний убір із круглим наголовком, затягнутим кольоровою тканиною.

КАРМАЗИН – старовинне дороге темно-червоне сукно, а також одяг (зокрема кунтуш) із нього (іноді так називали й того, хто носив такий одяг); символ заможності.

КИРЕЯ – старовинний верхній довгий суконний одяг у вигляді плаща без рукавів з хутряним коміром або з відлогою; кирея була ознакою заможності, певного соціального стану.

КЛОБУК – спочатку стара шапка, потім високої циліндричної форми головний убір із покривалом, який носять православні ченці.

КЛУНЯ (СТОДОЛА, СТОДОЛЯ) – будівля для зберігання снопів, сіна² к , полови тощо, а також для молотьби, віяння і т. ін.; якщо комора була найважливішою спорудою, бо там зберігали зерно, то клуня, або стодола – найбільшою: туди звозили збіжжя, зібрані з поля снопи.

КОБЕНЯК – 1) старовинний суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою (кобою); каптан, кирея; оскільки одежина досить широка, її вдягали взимку поверх кожуха; це сукняний мішок для голови з прорізами для очей, а іноді й для рота, призначений для захисту голови та обличчя від негоди (дощу, морозу й вітру) ; 2) вид старовинного чоловічого плаща з відлогою.

КОВАЛЬСТВО – обробка металів способом гарячого кування На території України сформувалося ще у давньоруський період. З розвитком обробки металів у XV-XVI ст. від К. відокремилися більш вузькі спеціалізації по виготовленню голок, годинників, ювелірних виробів, котрі зосередилися у містах. У XVIII-XIX ст. майже в кожному селі були розташовані, як правило на околиці, *кузні* – зрубні, вкриті гонтом або дошками будівлі, у яких були горно, закріплене на вертикальній колоді кувадло, точило, корито з водою для гартування та охолодження виробів, стояк для підковки чобіт. Біля кузні

влаштовувалось пристосування для шинування коліс, а також інколи стовп для прив'язування коней, коли їх підковували. Інструмент коваля: великі молоти, малі молотки, обценьки, рубила, пробійники та інше.

КОМОРА – 1) окрема будівля в садибі для зберігання зерно тощо, символізує статки, тому кажуть: «Роби на дворі – буде й у коморі»; раніше служила також місцем ночівлі для дорослої дочки чи сина; 2) відділена частина хати, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо; 3) у весільному обряді – місце першої подружньої ночі молодих і сам ритуал першої шлюбної ночі; готували в коморі шлюбну постіль для молодих, у головах клали хліб і сіль, ставили образ.

КРАЙКА – жіночий пояс із грубої (перев. вовняної) кольорової пряжі (як предмет українського національного одягу).

КРЕСАНЯ (КРИСАНЯ) – чорний фетровий капелюх у гуцулів, дно якого обведене золотавим каплуном, узорною бляхою.

КУНТУШ – верхній розпашний чоловічий і жіночий одяг заможного українського і польського населення XVI – XVIII ст.; характерною особливістю крою були довгі і вузькі рукави з поздовжніми прорізами, через які просувалися руки, а самі рукави звисали додолу; шився з дорогих сукняних, вовняних і парчевих тканин.

КУЧМА – 1) висока бараняча шапка; 2) висока копиця волосся на голові, також скуйовджене волосся; від того, що таке волосся людина мала звичайно через клопоти, зайнятість по господарству, пішов вираз «*кучму дати*», тобто завдати клопотів, а пізніше просто побити.

ЛАДАН – ароматична смола, яку добувають із тропічного дерева босвелії; використовують звичайно для куріння (кадіння) під час виконання релігійних обрядів.

ЛЕЖАНКА – у старій селянській хаті – низька прибудова до печі у вигляді топчана для лежання, снання.

ЛЕЙБИК – 1) старовинний чоловічий верхній одяг (звичайно без рукавів); також жилет; 2) рід старовинного жіночого верхнього одягу на світі.

ЛЕМІШКА – страва з густо запареного борошна, перев. гречаного; простота й дешевизна їжі породила вислів: «Шкода і лою на лемішку», тобто не варто витрачати зусилля на нікчемну справу; ще символ млявої безхарактерної людини.

ЛИВАРНИЦТВО – ремесло, пов'язане з обробкою заліза, а саме: лиття дзвонів, гармат, побутових речей. Визначалися головні види художнього литва – монументальне литво, дрібне литво предметів господарського призначення та литво з олова (конвісарство).

ЛИЧАКИ (ЛАПТИ) – плетене з lika або іншого матеріалу старовинне селянське взуття, яке носили з онучами, прив'язаними до ноги мотузками; символ бідності, злиднів, тому бідняків також називали личаками; у порівнянні з чоботом лапоть уособлює низький соціальний стан.

ЛИШТВА – 1) старовинна вишивка білими нитками у вигляді прямої гладі; спосіб вишивання такий, що шитво з обох боків полотна майже однакове; вишивка зазвичай стилізована: листя, квіти, геометричні візерунки, «вивід

гарбузовий» («огірковий»), стежка «гусяча» («свиняча»), «баранячі ріжки», «метелики», «ключі», «зірки», «качки» та ін.; 2) народна назва обшивки одягу (звичайно його нижньої частини); у цьому разі сама лиштва стала означати поділ сорочки.

ЛІЖНИК – домоткана ковдра (звичайно вовняна), також кустарний килим; служив звичайно для покривання ліжка (у старій селянській хаті – полу, лежанки).

ЛІСОХІМІЧНІ ПРОМИСЛИ – суха перегонка дерева для одержання поташу, смоли, дьогтю, деревного вугілля тощо. Поташ (лугова речовина, вуглекислий калій) застосовувався при виготовленні скла, мила, фарбників, ліків, у кондитерській справі. Його виготовляли на спеціальних заводах – буддах. Із другої половини ХІХ ст., коли почалося виробництво соди, поташний промисел поступово занепадав і на початок ХХ ст. припинив своє існування.

ЛІТНИК – старовинний жіночий одяг з легкої матерії; смугаста яскрава спідниця з легкої вовняної тканини, яку носили влітку.

ЛОЖКАРСТВО – деревообробний промисел по виготовленню ложок, ополоників, мисок, тарілок та іншого хатнього начиння. Для цього використовувалися здебільшого такі породи, як береза, осика, липа, інколи груша. З розпиляного дерева майстер робив спочатку заготівки, котрі оброблялися потім за допомогою спеціальних ложкарських інструментів: різця та шліфера, а також ножа та найпростішого токарного верстата.

ЛЯХІВКА – національний узор на прошві у жіночій або чоловічій сорочці, рід мережки; на рукавах чоловічої сорочки буває мережка з ляхівкою.

МАЖА – старий чумацький паро- або четвороволовий вантажний віз, міцно збудований і орнаментований.

МАЖАРА – на півдні України – старовинний великий довгий віз; також мажа.

МАКОГІН – дерев'яний стрижень із потовщеним і заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно, сіль; про нього кажуть: «Макогін – хазяїн у хаті»; дівчатам забороняли лизати макогін, бо матимуть лисого чоловіка; хлопців теж від цього застерігали, бо швидко полисінють; у сполученні: макогін лизати – облизати залишки розтертого маку, що залишилися на макогоні; дати відмову у сватанні; дістати відмову від тієї, до кого сватаєшся.

МАНДРИКА – українська національна страва – пампушка із сиру, яєць, борошна, що має форму коржика; вид сирника (готували на розговіння на Петрів день).

МЕРЕЖКА – 1) ажурний узор, зроблений на місці висмикнутих із тканин ниток; народні назви мережок за узором або способом шиття: *безчісна, збан, коліща, коліщатка, коса, кругла, ляхівка, метелик, московка, трійчатка, хрещата тощо*; 2) узор кольоровими нитками на козушку різнокольоровими намистинами в намисті, люльці, а також різьба по дереву.

МЕТАЛУРГІЯ ТА ОБРОБКА ЗАЛІЗА мають давні й багаті традиції (у Київській Русі було кілька ремісничих професій по металу). У ХV ст. існував ряд чітких спеціалізацій: ливарництво, ковальство, золотарство, конвісарство. Залізо з давніх часів добували з болотяної руди, плавлячи її спочатку в земляних печах а пізніше – у звичайних печах житлових будинків. З УІІІ ст.

з'явилася досконаліша споруда – домниця, найпростіший вид доменної печі. Заповнюючи домницю деревним вугіллям та подрібненою рудою і подаючи в неї за допомогою спеціальних шкіряних міхів кисень, одержували так звану крицю – метал зі шлаками, окалиною та іншими домішками. Неодноразово куючи крицю, таким чином очищали її та одержували чистий метал. У XVI-XVIII ст. залізо виплавляли на руднях. Це був комплекс виробничих будівель, оснащених ливарним устаткуванням – домницею, ковальськими міхами, горнами, механічними молотами.

МИСЛИВСТВО – полювання на диких коней, мускусних биків, носорогів, мамонтів, оленів на території України було поширене ще в епоху палеоліту. **М.** посідало важливе місце у житті населення Київської Русі, коли дичину добували вже за допомогою різноманітних пристроїв – тенет, пасток. Багатство української фауни створювало широкі можливості для **М.** Однак упродовж ХУІІІ ст. промислове **М.** поступово звелось нанівець. На цей час був майже повністю винищений ряд звірів (ведмеді), суттєво зменшилася кількість вовків, бобрів та інших диких тварин. УХІХ ст. об'єктами промислу поряд із вовком були лисиця, заєць. Видра, куниця, байбак та деякі інші звірі, а також дикі птахи – качки, гуси, дрофи, глухарі, тетереви, рябчики, куріпки тощо. На оленів, козуль та диких кабанів у Карпатах та на Поліссі полювали здебільшого поміщики.

МИТРА – головний убір вищого духовництва християнської церкви, який одягають під час богослужіння; у стародавніх народів стрічка, якою обв'язували голову; у християнському віровченні символізує терновий вінець Спасителя, а іноді означає Євангеліє.

МИЧКА – пучок конопель або льону, підготовлений для прядіння, звідси пасмо жіночого волосся і жмут волосся у коней над копитом іззаду.

НАМІТКА – покривало з тонкого серпанку, яким прийнято здавна зав'язувати поверх очіпка голову заміжним жінкам; покривало, яке накладають поверх клобука православні ченці; рушникopodobний головний убір; старовинна тонка прозора тканина (вид серпанку); у весільному обряді намітка з'являється двічі: вранці перед вінчанням урочисто розплітали молодій косу, а мати пов'язувала їй білу серпанкову намітку; другий раз намітка з'являється, коли мати зустрічає зятя; один з обрядів українського весілля називається «*намітка свекрусі*», коли на другий його день молоду, саджаючи за стіл, покривали наміткою, дружку, ніби прицілюючись палицею в молоду, тричі вдаряв нею по стіні, кажучи: «Поможи, Боже, лисицю застрелити»; потім кінцем палиці знімав намітку з молодої, тричі розмахував нею над головами наречених, а потім віддавав свекрусі з словами: «Нате Вам від молодої невістки гостинець»; цей обряд символізував єднання невістки зі свекрухою; наміткою і рушниками або червоною хусткою з'єднували руки молодих на знак побажання щасливого життя, чистого шлюбу.

НАНКА – старовинна бавовняна груба тканина, перев. жовтого кольору.

НЕВІД – велика рибальська сітка.

ОБГОРТКА (ОБГОРТАЧ) – одяг, який носили в Галичині замість спідниці; шматок вовняної матерії, тканій смугами (чорними і темно-червоними

впереміж), яким жінка обгортає стан поверх сорочки замість спідниці, підперезуючи крайкою.

ОБІД (ОБІДДЯ) – зовнішня частина колеса, звичайно обведена шиною.

ОБОРА – відгороджена частина сільського подвір'я з приміщеннями для худоби; також загорожа, загін.

ОБОРІГ – 1) повітка на чотирьох стовпах для зберігання сіна, збіжжя і т.ін.; сіно (стіжок сіна), що зберігається під такою повіткою; 2) *ходити оборога* – народна святеча гра (на Великдень); усередині церковної огорожі четверо осіб беруться одне за одного руками, а двоє стоять у них на плечах і так ходять.

ОБРОБКА ШКІРИ – вичинка шкіри волів та коней, з якої шили взуття, була відома на Україні під назвою *чинбарство* (на Західній Україні – гарбарство); вичинка шкіри овець для одержання овчини називалася *кушнірством*. У чинбарстві розрізнялося ще *лимарство* – вичинка шкіри-полуфабриката, так званої сириці, яка йшла на виготовлення зброї та інших господарських виробів. Разом із *шевським ремеслом* – пошиттям взуття, а також *кожухарством* та *шапкарством*

вони складали групу традиційних шкіряних промислів і ремесел українців.

ОБРУС (СТІЛЬНИК) – 1) хустка, шматок полотна, рушник, тепер – скатерка, настільник; 2) старовинне біле вкриття голови заміжньої жінки в лемків, в Галичині та на Волині; схожий на намітку, але коротший та ширший.

ОБРЯДОВА СИМВОЛІКА КОСТЮМА – ознаки, які відображають широкий спектр духовних традицій народу, його світоглядних уявлень та норм обрядової поведінки. Обрядовими символами виступали окремі компоненти костюма: хустка або рушник на сватанні, крижмо на родинах, біла (чорна) хустка на похороні. Вони мали захистити людину від злих сил, принести добробут, здоров'я, кохання. Магічною силою, як вважалося, володіли речі, виготовлені спеціально для того чи іншого обряду власними руками. Символічне значення мали обов'язкові дарунки – чоботи, які зять дарував тещі, та намітка – подарунок свекрусі від невістки. Обрядова функція одягу виявлялася у специфічних способах його використання. Нерідко йшли навіть на свідоме порушення норм пристойності. Своєрідною формою ігнорування етичних норм була архаїчна традиція часткового, а інколи й повного оголення, яке допускалося в обрядових діях. Ритуальне оголення символізувало дві протилежні тенденції: зближення людини з нечистою силою і водночас захист від неї. Роль обрядового символу часто виконувала кольорова гамма одягу. У весільному костюмі споконвічно домінував червоний колір. Інколи семантика кольору змінювалася. Стабільність способів забезпечення обрядових функцій одягу сприяла перетворенню деяких із них на етнічні символи.

ОКОВИТА (ОКОВИТКА) – (від лат. *aqua vitae* «вода життя») – давній алкогольний напій – міцна горілка високого гатунку; взагалі горілка, за народною етимологією, асоціюється з оком, пор. від міцної горілки – «очі рогом лізуть».

ОМОФОР – частина убрання сановної духовної особи (єпископа), архієрея та ін.), що накидається на плечі; взагалі покров (піднесено); символ піклування Христа, його угодників, апостолів, святителів, мучеників і всіх святих про

спасіння людей; особливою славою позначається *омфор* – *покрова Богородиці*; її покрову всього християнського світу своїм небесним омофором і святкують у свято Покрови.

ОПАНЧА – старовинний верхній одяг, що мав вигляд широкого плаща.

ОПАШЕНЬ – старовинний просторий довгополий каптан з короткими широкими руками.

ОРАНДА – стара назва корчми, шинку.

ОЧПОК (ЧПЕЦЬ) – давній обов'язковий головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся; головний убір мав різновиди – *буденний і святечний*; буденний шили з простого полотна, а святечний – із дорогих тканин, оскільки його одягали в престольні празники.

ОЧКУР – елемент старовинного селянського одягу – пояс або шнур, яким стягують штани або шаровари для підтримання їх, тому з селянина кепкували міщани: «Міщанин називає селянина – очкур, чубрій, а селянин міщанина – сологуб»; служив знаряддям покарання; свяченими очкурами ловили відьом, накидаючи їх їм на шию.

ПЛАХТА – давній розпашний жіночий одяг на зразок спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ перев. міцної вовняної картатої тканини; був характерним святочним убранням сільських жінок, бо шився з домотканої тканини; плахта іноді додатково розшивалася шовком; поверх неї одягали ще попередницю (фартух), вигаптувану різнобарвними візерунками; була обов'язковим елементом посагу молоді; символ жіночої зверхності у родинному житті.

ПЛЕТІННЯ – кустарний промисел по виготовленню господарсько-побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини. На Україні має багаті й давні традиції, особливо на Поліссі.

ПОВІТКА – господарське приміщення в садибі для утримання домашніх тварин або збереження сільськогосподарського реманенту та різного майна; навіс (солом'яний дах), накриття на опорах при такому приміщенні; залежно від ужитку повітка має окремі назви: *возовня* – для возів, *дровітня* – на дрова, *воловня* – для волів, *кошара* – для овець, *клуна*, *стодола* – для збіжжя.

ПОКУТЬ – в українській селянській хаті (світлиці) – куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце для нього; тут зазвичай висів божник з образами (богами) і зі свічками, уздовж стін були широкі лави, між якими стояв стіл (хатній престіл) з хлібом – «так годиться»; у кутку ставили на Різдво дідуха з кутею і узваром; це було місце збору сім'ї, де вона їла, приймала гостей; тут від матері приймали новонародженого, звідси рідня проводжала покійника в останню путь і т.ін.

ПРИЗЬБА – невисокий, перев. земляний насип вздовж стін хати з надвору; місце для сидіння.

ПРИПІЧОК – 1) горизонтальна площа перед челюстями печі під комином, продовженням якої є черинь печі; на припічку ставлять горшки, коли їх виймають із печі або перед тим., як туди

їх поставити, вигрібають жар; з припічком пов'язані деякі заборони; 2) бокова лежанка, прибудована до печі; служила місцем для снання; як хто йшов по гриби, то сідав на припічок, щоб мати щастя.

ПРОШВА – смужка мережива або вишитої тканини, вшита чи призначена для вшивання у виріб з тканини.

ПТАХІВНИЦТВО – розведення і вирощування домашньої птиці. Це були, звичайно, кури, а також гуси, качки чи індики, яких випасали діти. Особливо славалося птахівництво Чернігівщини, звідки восени птицю вивозили вагонами. Існували вивірені багатовіковим досвідом способи догляду за самками, що висиджували яйця, спеціальні раціони для ніжних і кволих пташенят тощо.

РАЛО – давнє примітивне знаряддя для оранки землі, попередник плуга.

РАНТУХ – 1) головний убір заміжньої жінки в Галичині – біла, тонка хустка; покривало; тонка бавовняна тканина; 2) різновид спідниці з суконно-лляної тканини; 3) лантух.

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА КОСТЮМА – передається символами, які належать до числа етнічних, але сприймаються як такі лише певною частиною нації. Утворенню регіональних особливостей сприяли відмінності історичного, економічного та соціального розвитку українських земель, своєрідність природно-кліматичних умов, різні за характером міжетнічні зв'язки.

РИБАЛЬСТВО – у заняттях українців посідало другорядне місце, хоча у Дніпрі й Дністрі з їхніми притоками й багатьох інших річках та озерах, Чорному й Азовському морях у давніші часи виловлювалася значна кількість риби і для певної частини населення **Р.** було основним заняттям.

РИЗА – 1) верхнє вбрання священника, яке вдягають під час богослужіння; 2) попові ризи – рід писанки.

РИФИ – металеве намисто, що чергувалося з кораловим; разом з ланцюжком і хрестиком композиційно врівноважували металеві дукати; в західних регіонах останні часом замінювали кількома металевими або фініфтяними хрестиками чи іконками.

РУБЕЛЬ – 1) знаряддя селянського домашнього вжитку – вузька дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками для качання (прасування) білизни (перев. з домотканих або грубих тканин); 2) довга жердина, яку кладуть зверху на віз із сіном, соломною, снопами й притягують за її кінці вірьовкою до полудрабка так, щоб, придавивши, утримати вантаж.

РЯСА – 1) верхній довгий чорний одяг у талію з широкими рукавами у православного духовенства; 2) колос проса, вівса; рослинний кетяг, все те, що звисає в рослині й робиться символом всіляких прикрас (передусім на одязі), а отже багатства; виступає символом дівочої краси і цноти; 3) **ряска** – дрібнолиста ясноцвітна рослина, що часто вкриває густе плесо стійних вод; символізує ніжність; подекуди вважається шкірою вбитого водяника.

САВАН – поховальне убрання з білої тканини, що має вигляд мішка чи довгої сорочки; у переносному вживанні – покрив (перев. сніговий).

САДИБА – 1) сільський житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом; 2) маєток.

САК – 1) старовинне жіноче півпальто вільного крою; 2) стара назва мішка, торби з штучної тканини для зберігання і перевезення речей;

САКВИ – дві, з'єднані одним полотнищем, торби, які перекидають через плече (на груди й спину) або через спину коня, осла.

САЛАМАХА (СОЛОМАХА) – 1) старовинна українська рідка кашоподібна страва (на противагу лемішці), приготовлена на олії чи маслі із завареного на воді борошна (перев. гречаного); символ козацького побуту; 2) давня страва з товченого часнику з сіллю та хлібом з додаванням квасолі.

САРДАК (СЕРДАК, САРДАТ, СЕРДУК) – рід старовинного верхнього короткого сукняного одягу.

СВИНАРСТВО – на Україні ця галузь тваринництва має давні традиції. Раніше **С.** мало екстенсивний характер, а з порід переважали місцеві чорнобурі довговухі та коротковухі свині. За пізнішої інтенсивної форми **С.** тварин стали утримувати у приміщеннях – свинарках, сажах, випускаючи лише час від часу на двір чи вулицю без особливого догляду. Тоді ж поширилася порода білих англійських свиней; українських степових.

СВИТА (СВИТКА, СВИТИНА) – давній довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна; згадується вже в Печерському патерику та Іпатіївському літописі; залежно від крою розрізняли *свиту до вусів і свиту до пасів*; одяг перев. незаможного селянина, тому символізує бідність.

СВІЧАДО – 1) давня назва дзеркала; 2) старовинний підвісний свічник для багатьох свічок.

СИТА (СИТИЦЯ) – мед, розведений водою, або медовий відвар на воді; здавна використовується як традиційний безалкогольний напій.

СІРЯК (СІРЯЧИНА) – 1) давній верхній довгополий одяг із грубого сукна (у бідних людей); кобеняк із сірого сукна; символ незаможності, низького соціального стану; 2) блаженський, поношений сіряк, а також домоткане грубе нефарбоване сукно; 3) сіряк – про незаможну людину, бідняка, а також, неосвічену людину з низів.

СКОТАРСТВО – утримання худоби давало, крім м'ясних, молочних продуктів та вовни й шкіри, можливість селянинові одержувати гній для удобрення ланів. Особлива увага здавна приділялася розведенню *корів, волів*, оскільки до другої половини ХІХ ст. їх використовували як основну тяглову силу. Великого значення надавали *конярству й вівчарству*. Залежно від природних та соціально-економічних умов існувало кілька способів утримання худоби влітку. У зоні Лісостепу і частково Полісся переважала *вигінна форма* випасу худоби з наймом чабана, обрядами і звичаями першого вигону худоби на пасовисько. На Поліссі поряд з нею побутувала *відгінна форма*. Доглядаючи худобу протягом віків, українці виробили чимало раціональних норм її утримання, годівлі. Загони, хліви, стайні, кошари вчасно прибирали, як підстілку використовували житню або пшеничну соломку. Особливо пильно доглядали за молодняком.

СМОЛОКУРІННЯ – промисел, яким селяни спочатку займалися для задоволення власних потреб (зі смоли виготовляли скипидар; дьоготь використовувався для змазування коліс, при вичинці юхти, у народній медицині та ветеринарії), пізніше – як певним ремеслом з метою збуту.

У XIX ст. смолу добували на заводах у спеціальних цегляних печах. Смолокурні заводи з вдосконаленими печами існували на Поліссі аж до середини XX ст.

СОРОЧКА – жіноча або дитяча натільна білизна; чоловіча натільна білизна або одяг, що одягається поверх білизни для верхньої частини тіла; спочатку крій сорочок для жінок і чоловіків був однаковий: окремі типи крою виробилися пізніше; сорочки шилися з домотканого вибіленого полотна; характерна особливість української сорочки – *вишивка*; нижню вишиту частину сорочки звали *лиштвою*; ознака достатку.

СОЦІАЛЬНА СИМВОЛІКА КОСТЮМА – ознаки соціального статусу, що проявлялися у здатності одягу об'єднувати чи роз'єднувати людей. Тому нерідко соціальні символи виконували роль етнічних. Костюм заможних людей зазнав помітного впливу європейської моди.

СТАТЕВА ЗНАКОВІСТЬ КОСТЮМА – народна етика вимагала розрізнення одягу дорослих людей за ознаками статі. Матеріал та типи крою давали можливість створювати конструкції, які лише в загальних рисах наближалися до фігури людини. Тому нерідко одяг для людей різної статі відрізнявся насамперед розмірами. Щоб уникнути цього, своєрідні «базові форми», утворювані прямокутниками чи трикутниками, урізноманітнювали вставними клинами.

СТЕЛЬМАСТВО – деревообробний промисел, пов'язаний з виготовленням транспортних засобів – возів і саней, а також коліс, полоззя, дуг тощо. Крім традиційного столярного інструмента, стельмахи широко користувалися вже згаданою коловороткою (звичайно при виготовленні округлих ступиць).

СТОЛЯРСТВО – вид деревообробного промислу; виготовлення хатнього начиння – лав, ослонів, скринь, столів, табуреток та стільців, мисників, ліжок, а також віконних рам та рамок для вуликів, дерев'яних частин борін та плугів тощо. Серед інструменту українських столярів було багато давніх знарядь – сокира, тесло, стамеска, молоток, свердло та ін. Пізніше він поповнився столярним верстатом, рубанком, фуганком. Округлі вироби (колони для церков і ганків, деталі прядок, веретен, дитячі іграшки) столяри виточували на найпростішому токарному верстаті (коловоротиці). Для вимірювань застосовували розміряч, косинець, отримач. Із появою на дерев'яних виробах залізних деталей з'явилися різного діаметра гайкові ключі.

СТРИЙНА – народна назва тітки, сестри батька або дружини батькового брата; дядина.

ТАЙСТРА – гуцульська полотняна або повстяна торбина, яку носять через плече.

ТАЛІСМАН – предмет, що, за народними уявленнями, має чудодійну силу й приносить його власникові щастя, удачу, оберігає від небезпеки; оберіг.

ТЕРЛИЦЯ (ТЕРНИЦЯ) – старовинне знаряддя для тіпання, тертя льону, конопель і т. ін.

ТЕСЛЯРСТВО – один із найбільш масових деревообробних промислів; зведення житлових та інших споруд, господарських будівель тощо. Зрубані дерева обтесували здебільшого вручну

різного виду сокирами й розпилювали на колоди. Уздовж колод знизу долотами видовбували поздовжні пази, а по кінцях – зарубки. За допомогою простого, але ефективного знаряддя – *драчки* – колоди щільно з'єднували у зруб.

ТЕТЕРЯ – 1) старовинна українська страва з житнього борошна, розведеного молоком або водою з медом, та пшона; була популярною перев. у козацькому побуті. 2) в українській традиційній кухні – холодна страва із сухарів або хліба з водою, сіллю, цибулею та олією; 3) великий лісовий птах роду курячих із чорним оперенням, який є цінною дичиною; символізував нерозумну, валлувату, неповоротку, ледачу людину – звідси вислів *глухий, як тетеря* і лайливий фразеологізм: *глуха тетеря* – про ледачу, невдатну людину, яка до того ж недочуває.

ТКАЦТВО – усталений комплекс технічних прийомів та знарядь праці, які склалися протягом століть по виготовленню ткацької сировини (льону, коноплі, вовни). Незважаючи на розвиток фабричної промисловості наприкінці XIX – на початку XX ст. домашнє ткацтво було поширене у сільській місцевості на території України.

ТРАДИЦІЙНИЙ ОДЯГ УКРАЇНЦІВ – комплекс одягу, що виділяється декоративною мальовничістю, яка відбиває високий рівень культури виробництва матеріалів для одягу, створення його різноманітних форм, володіння багатьма видами й техніками оздоблення.

ТРАПЕЗА – 1) у монастирі – обідній стіл, стіл із їжею та частуванням, а також сама страва, їжа; жартівливе, іронічне – обід, банкет, прийняття їжі взагалі, а також страва, їжа взагалі; 2) монастирська їдальня; 3) *трапезна* – західна частина церкви; притвор.

УБРУС (ОБРУС) – старовинний жіночий платовий головний убір; цю назву бачимо ще в літописах XI столітті.

УПЛІТКИ – 1) у бойків і гуцулів – сплетені у вигляді коси червоні гарусні нитки як оздоба голови дівчини; приплітаються до кіс, на кінці об'єднуються в китицю; оздоблюються мідними бляшками або декоративними гудзиками; 2) чуже волосся, яке жінки вплітають у власні коси.

УРДА – давня українська страва з конопляного підсмаженого сім'я; вичавки з нього як начинка для пиріжків і вареників.

ФАРТУХ – жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру; одягають наперед (звідси *передник*), щоб запобігти забрудненню сукні, спідниці тощо; складова частина українського національного жіночого костюма.

ФІРА – народна назва воза, підводи.

ФУРМАН (ХУРМАН) – стара назва візника.

ХАЛАТ – старовинний довгополий верхній чоловічий одяг із фабричних тканин; каптан; побутовув на Подніпров'ї.

ХАТА – загальнопоширена на території України назва житлової споруди. Поряд із цим терміном у західних районах побутовали назви: *хижа*, *халупа*, на Лівобережжі – *бурдей*, *землянка*, а підвищене – *верхова хата*, *горішня хата*, *горішник*. Бідняцька хата гуцулів та бойків Карпат також мала назву *бурдей* (бурдїй).

ХИЖА – 1) невелика убога хата; халупа; 2) комора як окрема будівля.

ХЛІВ – господарська будівля для свійської тварини та птиці.

ХОДАКИ – старовинне народне шкіряне взуття, що складається лише з підошви із загнутими догори і стягнутими ремінцем (ликом, мотузкою) краями; постоли.

ХУСТКА – 1) поширене в Україні традиційне квадратне платове вбрання для голови; символ прихильності, любові, вірності, прощання скорботи; 2) атрибут весільної обрядодії – заручин; у самому весільному обряді – атрибут заміжньої жінки; фразеологізм: *подавати хустки* – давати згоду на одруження (при сватанні).

ХУТІР – відокремлене, відособлене селянське господарство разом з садибою власника (звідки й символіка відособлення, окремішності).

ЦАРИНА – 1) околиця, край села; також ворота при в'їзді в село; 2) місцевість за селом, де пастух збирає худобу; толока, вигін; 3) необроблюване, поросле травою поле.

ЦВИНТАР – подвір'я і кладовище біля церкви; також просто кладовище; мерці, за повір'ям, бояться півня, тому на цвинтарях ставлять бляшаних півнів, щоб мерці не виходили з могил.

ЦЕБЕР (ЦЕБРО) – велика дерев'яна (рідше металева) посудина, що має вигляд зрізаної діжки, яку використовують для різних господарських потреб; велике відро.

ЦЕБЕРКА (ЦЕБРИЦЯ, ЦЕБЕРКО) – конічна, перев. дерев'яна, посудина з дужкою для носіння і зберігання води та іншої рідини; відро.

ЦИРКА – у народній вишивці – мережка, що складається з елементів, які нагадують літеру «ж»; використовується перев. для прикрашання рукавів святкової жіночої сорочки.

ЦИРУЛЬНИК – за старих часів – перукар, який виконував деякі обов'язки лікаря (пускав кров, ставив п'явки і т. ін.)

ЦІП – старовинне ручне знаряддя для молотьби, що складається з довгого держака і прикріпленого до нього ременем або мотузком короткого дерев'яного бича; символізує статок у господарстві; ознака важкої праці.

ЦУРКА – 1) невеличка, загострена з одного боку паличка, за допомогою якої в'яжуть снопи, туго скручуючи перевесла; також спосіб для задушення спійманих звірів; також цурпалок, яким розпалюють піч, вогнище і в якому нібито любить жити Цур; 2) спосіб смертної кари через задушення такою паличкою; 3) маленька паличка, яка в селянському одязі використовувалася як гудзик; 4) кругла, загострена з двох боків дерев'яна паличка для дитячої гри, а також народна дитяча гра, в якій кийком вибивають шматочок дерева з окресленого на землі кола чи з викопаної ямки.

ЧАМАРА – старовинний верхній одяг галицького міщанина, пошитий із сукна і прикрашений тасьмою та китицями; застібається на звисаючі петельки.

ЧАРКА (ЧАРЧИНА) – велика (перев. скляна) посудина для пиття вина та спиртних напоїв; келих; згодом взагалі посудина певної форми для спиртних напоїв; символізує розлад у родині.

ЧЕМЕРКА (ЧУМАРКА) – старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду; одяг заможного селянина.

ЧЕМЛІТ – старовинний верхній одяг з тонкого білого сукна; відомий з ХУІ ст.; повторює крій свити з коміром та відлогами на рукавах, оздоблених чорним оксамитом або вишитих кольоровими нитками; був поширений на Подніпров'ї.

ЧЕПІГА – 1) рукоятка на плузі; 2) народна назва сузір'я Оріона; як і за Волосожаром, здавна за сузір'ям визначають нічний час і орієнтуються в зоряну ніч.

ЧЕРЕВИКИ – вид невисокого взуття, перев. на шнурках або гудзиках; у жінок – на невисоких підборах; вперше згадується в Х ст. в «Повісті минулих літ».

ЧЕРЕС – старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж складених разом ременів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей.

ЧЕРЕСЛО – вертикальний ніж у плузі, який міститься перед лемешем.

ЧЕРКЕСКА – старовинний верхній чоловічий одяг із сукна з прорізами і відкидними рукавами.

ЧЕХАРДА – старовинна народна гра, в якій гравці по черзі стрибають через своїх партнерів, що стоять зігнувшись або рачки.

ЧІЛЬЦЕ – 1) на Гуцульщині – старовинна жіноча прикраса з низки тоненьких латунних пластинок, що спадають на чоло; нагадують головні прикраси періоду Київської Русі; 2) весільний головний убір дівчини.

ЧОБОТИ – 1) рід взуття з досить високими халявами; у народних традиціях символізують достаток, особливо червоні чоботи, вищий соціальний стан, тому кажуть: «Нема чобіт – взувай послоли»; об'єкт гумору, засіб римування вислову: «Не журись, що нема чобіт: менший буде клопіт, а то ще мазати треба та вбуватися»; 2) у весільному обряді – дарування від молодого молодій чобіт, що відбувається звичайно в суботу; 3) рід народної писанки.

ЧУГА (ЧУГАНЯ) – 1) у лемків – прямоспинний плащоподібний одяг із коричневого саморобного сукна з довгим коміром і «фальшивими» (защитими внизу) рукавами (використовувалися як тайстри); у галицьких верховинців – рід *свити* без рукавів і коміра з кошлатого зверху сукна; 2) у галицьких верховинців – рід свити без рукавів і коміра з кошлатого зверху сукна.

ЧУГАЙ (ЧУГАЇНА) – старовинний верхній одяг селянина, різновид свити.

ЧУМАК – візник і торгівець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу; чумацтво (чумакування) як торговельно-візницький промисел – самобутнє й неповторне явище в історії українського народу; для безпеки чумаки об'єднувалися у валки, очолювані отаманами.

ЧУМАЦТВО – самобутнє громадське утворення українського народу, що виникло на основі торгово-візницького промислу. Перші згадки про такий промисел датуються ХУ ст., але сама назва «чумаки» уперше фіксується документами ХУІІ ст., зокрема актовими книгами Полтавського городского уряду за 1665 р. Прабатьківщиною чумацтва була Середня Наддніпрянщина, зокрема

Запорізька Січ, через які проходив головний чумацький (соляний) шлях. Адже основним

промислом давніх чумаків була торгівля сіллю, котру вони привозили з Криму та чорноморських

лиманів. Тому чумаки спочатку називалися солениками. Мали вони і локальну назву – коломиїці;

це та їхня частина, котра їздила по сіль до Галичини, зокрема Коломиїщини.

ШАНЬКА – торба взагалі і торбина для годівлі коней у дорозі.

ШАПКА – 1) найдавніший тип чоловічих головних уборів (перев. без полів, м'який, теплий);

узимку носили шапки з овечого хутра або із сукна з хутровою опушкою; знімають з поваги до

господи й господарів, у церкві, на цвинтирі, а також вітаючись; іронізують: «Бараняча шапка на

баранячій голові»; 2) шапка-невидимка – фольклорний образ чарівної шапки, за допомогою якої

можна дістати все, чого забажаєш, оскільки той, хто її одягає.

ШАПЛИК – невисока широка дерев'яна посудина, що має вигляд зрізаної бочки без

верхнього дна; також чан для чинення шкіри, зоління білизни і т. ін.

ШАРАБАН – старовинний чотириколісний візок з поперечними кількарядними сидіннями.

ШАРОВАРИ (ШАРАВАРИ) – широкі штани особливого крою, які перев. заправляють у

халяви; арабський мандрівник Ібн-Даст (Хет) про наших предків писав: «Штани носять широкі –

сто ліктів матерії йде на кожні».

ШВАЙКА – 1) товсте шило, яким користуються звичайно шевці; 2) рід народної дитячої гри,

що полягає у киданні великого товстого цвяха в кільце, що лежить на землі.

ШОПА – покрівля, накриття на опорах для захисту чого-небудь від сонця, дощу і т. ін.;

повітка; **шопчина** – невелика шопи.

ШОРИ – 1) ремінна кінська упряж із шлеєю і постромками; фразеологія: *брати в шори* – підкоряти своїй владі, волі, ставити в залежність від себе кого-небудь; 2) бокові шитки на уздечці біля очей коня, щоб не лякався.

ШТАНИ – одяг (перев. чоловічий), який має дві довгі або короткі холоші (штанини) й закриває нижню частину тулуба та ноги; символізують статки людини: «Брати мої небагаті – нема штанів, одні лати», «Два пани, а одні штани: котрий раніше встав, той ся і вбрав».

ШУШУН (ШУШОН, ШОШОН) – старовинний верхній святковий жіночий одяг з купованих тканин, розширений донизу, вільного крою (кофта, сукня).

ЩЕРБА – в українській кухні – відвар з чого-небудь, рідкий суп; також юшка з риби.

ЮПКА (ЮПЧИНА) – 1) старовинний нагрудний жіночий одяг з рукавами з фабричної тканини, подібний кроєм до безрукавки; 2) старовинний верхній одяг жінки у вигляді довгої корсетки з фабричної тканини; святковим одягом селянок була юпка з червоної та зеленої байки, поширена на Подніпров'ї в ХУІ

– ХУІІІ ст.; 3) чоловічий короткополий каптан з домашнього тонкого сукна, пошитий у талію.

ЮРСЬКА ВОДА – вода, – набрана в день Святого Юрія (Весняного) з дотриманням особливих обрядів; використовувалася в знахарстві як цілющий засіб поряд з «Юрієвою росою».

ЮШКА – суп із м'ясом, картоплею і т.ін.; частіше юшкою називають рибний суп із прянощами; рідина у вареній страві; символізує вартість чого-небудь: «Дорога риба – добра і юшка», «Дешева риба – дешева і юшка»; у парі з петрушкою символізує добрий доклад: «Хочеш юшки – лови рибку і додай петрушки» або повну відсутність чого-небудь.

ЯРКА – молода вівця, яка ще не ягнилася.

ЯРМО – старовинна упряж для робочої рогатої худоби (в Україні – перев. для волів); зроблена

з дерев'яних брусків, з'єднаних у вигляді рами, яку одягають на шию тварин і замикають

занозами; символізує покірність, залежність, неволю, рабство.

БОЯН-ГЛАДКА СВІТЛАНА ПЕТРІВНА

Матеріальна культура українців Карпатського регіону:

Методичні рекомендації для студентів
напрямку підготовки 032 “Історія та археологія”
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»

Комп’ютерна верстка: Світлана Боян-Гладка

Підп. до друку 30. 09. 2025 р.

Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура – TimesNewRomanll.

Наклад 10 прим.